

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jazykové právo v českých zemích v letech 1918 – 1945

Zpracovala: Pavla Vávrová

Plzeň

2025

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2024/2025

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Pavla VÁVROVÁ**
Osobní číslo: **R20M0464P**
Studijní program: **M0421A220004 Právo a právní věda**
Téma práce: **Jazykové právo v českých zemích v letech 1918 – 1945**
Zadávací katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

Úvod

1. Historický exkurz do vývoje národnostního resp. jazykového práva na českém území do roku 1918
2. Právní úprava jazykového práva v období první ČSR (1918 – 1938)
3. Jazykové právo a jeho právní úprava v období Druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava (1938 – 1945)
4. Komparační analýza jazykových práv ve sledovaných obdobích

Závěr

Resumé

Seznam použité literatury a pramenů

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

- BIMAN, Stanislav, BROKLOVÁ, Eva a KŘEN, Jan (ed.). *Obráz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-468-0.
- MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4., přeprac. vyd., V nakl. Leges vyd. 1. *Student (Leges)*. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-39-4.
- MAREČKOVÁ, Marie. *České právní a ústavní dějiny: stručný přehled a dokumenty*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1502-x.
- VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8.
- Gladkova, H. Česká republika. In Gladkova, H. & K. Vačkova (eds.), *Jazykové právo a slovanské jazyky*, 2013, 355–384.
- HARTMANN, Antonín. *Předpisy jazykového práva*. Praha : Československý Kompas, 1925.
- PEŠKA, Zdeněk. *Dvě studie k československému jazykovému právu*. Praha : S. n., 1932.
- PETRÁŠ, René. *Mensiny v meziválečném Československu*. Praha : Nakl. Karolinum, 2009.

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová, Ph.D.**
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2024**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2025**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Plzni dne 27. září 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: "Jazykové právo v českých zemích v letech 1918 – 1945" vypracovala samostatně a citovala jsem všechny informační zdroje, které jsem v práci použila a které jsem rovněž uvedla na konci práce v seznamu použitých informačních zdrojů.

V Plzni dne 18. března 2025

.....

Pavla Vávrová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí diplomové práce JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové, Ph.D. za vedení mé práce, za cenné rady, připomínky a za čas, který mi věnovala.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	8
ÚVOD	9
1 HISTORICKÝ EXKURZ DO VÝVOJE NÁRODNOSTNÍHO RESP. JAZYKOVÉHO PRÁVA NA ČESKÉM ÚZEMÍ DO ROKU 1918	10
1.1 Pozice českého jazyka před bitvou na Bílé Hoře	10
1.2 Pobělohorská doba	10
1.2.1 Postupná germanizace	12
1.2.2 Vliv revoluce 1848 na jazykové právo v českých zemích	12
1.3 Situace po revolučním roce 1848	13
1.3.1 Situace po obnovení české politiky	15
1.4 Meziválečné Československo.....	16
2 PRÁVNÍ ÚPRAVA JAZYKOVÉHO PRÁVA V OBDOBÍ PRVNÍ ČSR (1918– 1938).....	18
2.1 Kroky vedoucí ke vzniku první ČSR	18
2.2 Vznik první ČSR	19
2.2.1 Situace národnostních menšin v první ČSR – zejm. Němců.....	19
2.2.2 Versailleský systém	20
2.2.3 Saintgermainská smlouva.....	21
2.2.3.1 Německý postoj k mírovým smlouvám.....	22
2.2.4 Postavení Podkarpatské Rusi na základě smlouvy ze SaintGermain ...	23
2.3 Důležité dokumenty první ČSR	24
2.3.1 Recepční norma	24
2.3.2 Prozatímní ústava	25
2.3.3 První ústava ČSR.....	26
2.3.3.1 Jazyková otázka před přijetím ústavní listiny a jazykového zákona	26
2.3.3.2 Uvozovací zákon	27
2.3.3.3 Ústava z roku 1920.....	28
2.3.4 Jazykový zákon z roku 1920	29
2.3.4.1 Spory o užití určitých pojmů v jazykovém zákoně	32
2.3.4.2 Situace po přijetí jazykového zákona	33
2.3.4.3 Vládní nařízení a problémy spojené s jejich přijetím.....	35
2.3.4.4 Vládní nařízení č. 17/1926 Sb.	37
2.3.4.5 Vládní nařízení č. 229/1928 Sb.	41
2.3.4.6 Jazyková úprava v Podkarpatské Rusi	42

3 JAZYKOVÉ PRÁVO A JEHO PRÁVNÍ ÚPRAVA V OBDOBÍ DRUHÉ REPUBLIKY A PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA (1938–1945).....	45
3.1 Stručná charakteristika období	45
3.3.1 Charakteristika třicátých let 20. století do podepsání mnichovské dohody	45
3.3.2 Problémy na Slovensku a v Podkarpatské Rusi	46
3.3.3. Situace po mnichovském diktátu.....	47
3.2 Jazykové právo v období druhé republiky (1938–1939).....	48
3.2.1 Akční program SdP	48
3.3 Jazykové právo v období v Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945)....	50
3.3.1. Jazyková politika v prvních letech protektorátu (do roku 1942).....	52
3.3.1.1 Promítnutí jazykové otázky do denního tisku a ostatních médií... 53	
3.3.1.2 Jazyková nařízení a programy na likvidaci českého jazyka, potažmo národa	54
3.3.2 Školství a kultura jako prostředek germanizace.....	55
3.3.2.1 České školy za protektorátu	55
3.3.3.2 Německé školy za protektorátu	57
3.3.3.3 Likvidace české kultury.....	57
3.4 Postavení českého jazyka po skončení protektorátního období	58
4 KOMPARAČNÍ ANALÝZA JAZYKOVÝCH PRÁV VE SLEDOVANÝCH OBDOBÍCH	59
4.1 Jazykové právo před vznikem první ČSR	59
4.2 Jazykové právo za období první ČSR	59
4.3 Jazykové právo za období druhé republiky.....	60
4.4 Jazykové právo za Protektorátu Čechy a Morava	60
4.5 Závěrečné shrnutí	61
ZÁVĚR.....	62
RESUMÉ.....	64
Prohlášení o užití AI	66
Seznam použitých zdrojů	67

SEZNAM ZKRATEK

„**ČSR**“ – Československá republika

„**HSĽS**“ – Hlinkova slovenská ľudová strana

„**RNS**“ – Revoluční národní shromáždění

„**ř. z.**“ – Říšský zákoník

„**Sb. z. a n.**“ – Sbírka zákonů a nařízení

„**SdP**“ – Sudetoněmecká strana

ÚVOD

Jazykové právo představuje klíčovou součástí právního řádu každého státu, neboť reflektuje nejen jeho kulturní a historické kořeny, ale i politické a společenské vztahy mezi různými národnostními skupinami. Československá republika, která vznikla v roce 1918 na troskách Rakouska-Uherska, byla státem mnohonárodnostním. Právní úprava jazykových práv proto musela reagovat na přítomnost početných menšin – zejména německé, maďarské, polské a rusínské – a usilovat o vyváženou regulaci jazykových vztahů.

Tato diplomová práce si klade za cíl analyzovat právní úpravu jazykových práv v českých zemích v období mezi vznikem samostatného Československa v roce 1918 a koncem druhé světové války v roce 1945. Cílem je zachytit nejen formální právní rámec, ale i praktické dopady právní úpravy v jednotlivých obdobích, a to zejména ve vztahu k ochraně jazykových menšin a postavení českého jazyka v proměnlivém politickém kontextu. Práce se zaměřuje především na zásadní legislativní akty, jakými byly jazykový zákon z roku 1920, ústava z téhož roku, Saintgermainská smlouva a jazyková nařízení z období protektorátu.

Kromě analýzy jednotlivých právních předpisů je cílem práce rovněž komparace jazykové politiky napříč sledovanými obdobími – první republikou, druhou republikou, obdobím Protektorátu Čechy a Morava a posouzení proměny jazykových práv ve vztahu k demokratickým a totalitním režimům. Práce se tak snaží odpovědět na otázku, jak se měnila právní regulace jazykových vztahů v návaznosti na proměny státní moci a ideologických paradigmat.

Z metodologického hlediska je práce založena na analýze právních pramenů (zákony, ústavy, mezinárodní smlouvy), dobových dokumentů a odborné literatury, přičemž využívá metodu historickoprávní a komparativní.

Struktura práce je rozdělena do několika tematických částí. Úvodní kapitola podává historický exkurz do vývoje jazykových práv do roku 1918, následují části věnované právní úpravě v období první Československé republiky, Druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava. Závěrečná kapitola přináší komparativní analýzu jazykových práv v jednotlivých obdobích a shrnuje základní poznatky práce.

1 HISTORICKÝ EXKURZ DO VÝVOJE NÁRODNOSTNÍHO RESP. JAZYKOVÉHO PRÁVA NA ČESKÉM ÚZEMÍ DO ROKU 1918

1.1 Pozice českého jazyka před bitvou na Bílé Hoře

Národnostní, respektive české jazykové právo svůj vývoj započalo již na území českého stavovského státu, tedy na území Čech, Moravy a Slezska. Je tedy nutné přiblížit ještě období před bitvou na Bílé Hoře v kontextu vývoje jazykového práva.

Již od počátku vytváření habsburské monarchie, zejména v západní části říše neformálně označované jako Předlitavsko, si byl český jazyk s německým jazykem vždy konkurentem. „*Sice usazováním německých kolonistů při zakládání měst ve XIII. století, zvláště za Václava I. a Přemysla Otakara II., propůjčováním výsad německého práva městům, užíváním německého jazyka před soudy těchto měst, od nichž šlo pak i odvolání k soudům v mateřských městech v německé říši, podporou královským úředníkům a královské kanceláře rozmáhala se němčina na úkor státního jazyka, ale stavy v českých zemích hájily statečně svých práv i práv českého jazyka.*“¹ Již za Jagellonců² byl český jazyk užíván jako výhradní jazyk soudů. Viktorin Kornel ze Všehrd ve svém spise označil český jazyk za jazyk úřední a Vladislavské zřízení zemské z roku 1500 uznalo češtinu jako jazyk soudů. Podobně i další zemská zřízení, artikule českých stavů, usnesení generálního sněmu z 16. a 17. století potvrzovaly češtinu jako oficiální jazyk státní správy. Češtinu za úřední jazyk rovněž prohlásil Koldínův zákoník a na Moravě byl český jazyk chráněn obdobně, ne-li ještě více. Jak je tedy z výše popsané historické situace patrné, český jazyk se v předbělohorské době počínaje 15. stoletím začal dostávat do popředí a postupně začal být uznáván jako oficiální zemský jazyk. Tento zákonný status znamenal, že se ve veřejné správě a při komunikaci s úřady musel používat výhradně jazyk český.³

1.2 Pobělohorská doba

Český jazyk byl v českých zemích sice považován za státní jazyk od nepaměti, avšak porážka českých pánů na Bílé Hoře zásadně ovlivnila postavení českého

¹ HARTMANN, A. *Předpisy jazykového práva*. Praha: Československý Kompas, 1925, s. 5.

² Panovnická dynastie pocházející z Litevského velkoknížectví. V zemích Koruny české vládli v letech 1471 – 1526.

³ HARTMANN, A. *Předpisy jazykového práva*. Praha: Československý Kompas, 1925, s. 5.

jazyka, který na základě utrpěné porážky ztratil své dosavadní privilegované právní postavení a došlo k mnoha změnám.

Jak uvádí Karel Malý a kolektiv⁴, od roku 1620 se ve státě České Koruny k moci opět dostali Habsburkové, kteří v českých zemích prosadili absolutismus. Období pobělohorské porážky bylo spojeno s definitivním koncem stavovské koncepce šlechtické volební monarchie, založené na myšlence konfederace zemí České Koruny, zároveň došlo k násilnému nastolení katolické víry, bylo zavedeno druhé nevolnictví a české země se musely potýkat s 30letou válkou. Německý jazyk postupně na úkor jazyka českého začal sílit a vnikat do úřadů a soudů.⁵

Vídeňský dvůr po pobělohorské porážce stavovského povstání neotálel a ihned začal pracovat na revizi právního řádu v Čechách i na Moravě, přičemž tyto přípravy probíhaly bez vědomí a účasti dvoru věrných českých úředníků. Výsledkem těchto rekonstrukčních prací bylo vyhlášení nového zákoníku, přičemž tento zákoník byl vyhlášen německy. Český tisk sice započal, ale zůstal nedokončen. S ohledem na fakt, že tento nový zákoník, který byl pak bez souhlasu stavů pod názvem Obnovené zřízení zemské dědičného našeho království českého prohlášen uvozacím patentem Ferdinanda II. z 10. května 1627 za zákon, byl vytištěn pouze německy. Jednalo se o další projev germanizační tendence a o snahu znemožnění široké veřejnosti přístupu k novému zákoníku. Pro markrabství Moravské bylo Obnovené zřízení zemské za zákon prohlášeno přesně o rok později, tedy v květnu roku 1628.⁶

Obnovené zřízení zemské přineslo řadu změn, které se dotkly mnoha oblastí, přičemž v oblasti jazykového práva došlo k výrazné změně – zrovnoprávnění němčiny s češtinou. „*Základem postupné germanizace se stala tzv. rovnoprávnost němčiny s češtinou (čl. B 12, C 2–5, D 47, F 4, J 6), která postupně vedla k výhradnímu panství němčiny jako jazyka úředního. Čeština v 18. století zůstala v ústředních orgánech zachována již jen při slavnostních ceremoniálech, korunovačních obřadech apod. Česky byly také vydávány překlady autentického německého znění všech zákonných norem.*“⁷

⁴ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 148.

⁵ HARTMANN, A. *Předpisy jazykového práva*. Praha: Československý Kompas, 1925, s. 7.

⁶ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 153.

⁷ Tamtéž, s. 155.

Dle Hartmanna⁸ ovšem němčina neměla ihned s českým jazykem postavení rovné. V soudnictví sice panovala rovnost obou jazyků, avšak do úřadů německý jazyk nejdříve pronikl vnitřně a až po čase byla němčina užívána jako vnější úřední jazyk.

Jak je tedy z výše uvedeného patrné, v důsledku Obnoveného zřízení zemského byl tak českému jazyku, který doposud zaujímal privilegované postavení, na roveň postaven jazyk německý, který s postupem času ve společnosti získával stále silnější pozici.

1.2.1 Postupná germanizace

V souvislosti s centralizací, kterou započal Ferdinand II., na jejímž základě docházelo k rušení samosprávy měst, zestátnění zemské správy a k přesunu nejvyšších úřadů do Vídně, šla ruku v ruce germanizace. I přes tyto postupné germanizační snahy však například josefínský soudní řád z roku 1781 obsahoval ustanovení o tom, že strany a jejich zástupcové mají užívat tu řeč, která je pro konkrétní zemi obvyklá. Na český jazyk tak naštěstí nebylo prozatím zcela zanevřeno.⁹

1.2.2 Vliv revoluce 1848 na jazykové právo v českých zemích

V 50. letech 19. století probíhala v důsledku stále rostoucího napětí téměř ve všech evropských zemích revoluce. V Čechách měla revoluce krátkého trvání, vypukla v březnu roku 1848 a skončila o tři měsíce později. České měšťanstvo si již před revolucí vytyčilo své národnostní požadavky. Především se jednalo o volání po liberalizaci a po demokratických přeměnách společnosti, ale program české reprezentace obsahoval také požadavky národnostní, které zahrnovaly otázky jazykové – jednalo se především o požadavky na rovnoprávnost českého a německého jazyka ve veřejných sférách.¹⁰

Pro práva jazyková vznikly dva dokumenty, které uznaly české národní požadavky. Jednalo se o kabinetní list císaře z 23. března 1848, který užívání češtiny přiznal stejné právo jako užívání němčiny. Druhým aktem byl obdobný akt z 8. dubna 1848, který uznal jazykovou rovnoprávnost ve státní správě.

⁸ HARTMANN, A. *Předpisy jazykového práva*. Praha: Československý Kompas, 1925, s. 7.

⁹ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K. a KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 223 a násl.

¹⁰ Tamtéž.

Dalším dokumentem, který měl zaručit nedotknutelnost národu na vlastní jazyk byla první rakouská ústava z 26. dubna 1848. Tato ústava, zvaná také jako Pillersdorfova, ve svém článku 4 stanovovala: „*Všem národním kmenům je zaručena nedotknutelnost jejich národnosti a jazyka.*“¹¹ Pillersdorfova ústava však nikdy nenabyla platnosti.

Jazykové rovnosti se věnoval rovněž návrh Kroměřížské ústavy, který pojednával o nedotknutelnosti k hájení své národnosti i o jazykové rovnosti. Naproti tomu ústava, zvaná Březnová, z 4. března 1849 již pojednávala pouze o rovnosti národů. Co se týče otázky jazykové, Březnová ústava nezakotvovala rovnost němčiny a češtiny, proto je více než jasné, že jako s úředním jazykem počítala pouze s němčinou. I přes to, ale říšský zákoník¹² (o kterém blíže pojednává podkapitola *1.3 Situace po revolučním roce 1848*), vycházel zprvu až v deseti jazycích. „*Již však od prosince 1852 začal vycházet v autentickém znění jen německy. Toto opatření pak mělo zpětnou platnost i pro dříve, od r. 1849 vydané zákony a nařízení.*“¹³

Na základě výše přiblížených historických milníků a důležitých listin je zřejmé, že česká politika v revoluci spatřovala jasný požadavek, a to požadavek národního obrození s cílem možnosti realizace práva národa a jednotlivce na užívání vlastní národní řeči. Tyto požadavky byly však zbrzděny nástupem Bachova absolutismu.

1.3 Situace po revolučním roce 1848

Důsledkem revolučního hnutí byl pád feudálního absolutismu. Formování nového státu ovšem zabrzdílo období tzv. Bachova absolutismu. V období bachovského absolutismu, označované také jako neoabsolutismus, jenž představovalo reakci na revoluci, docházelo k největším snahám o germanizaci. Tyto germanizační snahy se promítaly například v říšském zákoníku, který byl v té době oficiálním prostředkem sloužícím k publikaci obecně závazných právních předpisů a byl vydáván v průběhu let 1848–1918. V kontextu výše uvedeného tedy například patent č. 260/1852 ř. z. prohlásil německý text říšského zákoníku

¹¹ Čl. 4 nejvyššího patentu z 25. dubna 1848, Ústavní listina rakouského císařství. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1422/jaro2015/MP201Zk/um/web/doc/19-stoleti/Pillersdorfova_ustava_1848.pdf.

¹² Říšský zákoník, německy Reichsgesetzblatt (RGBl.), byl oficiálním publikačním prostředkem obecně závazných právních aktů (předpisů), tj. promulgačním listem.

¹³ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 304.

za autentický. Patenty č. 11.815/1852 ř. z. a č. 8103/1852 ř. z. dále požadovaly úpravu užívání českého a německého jazyka. Na základě této úpravy v trestních věcech německý jazyk získal privilegované postavení a český jazyk měl být užíván pouze když: „...*je-li ten, kdo má býti vyslýchán, jen tohoto jazyka znalý, jinak že užito býti má jazyka německého...*“¹⁴ Obdobně tomu na základě výše uvedených patentů mělo být ve věcech civilních.

V roce 1867 došlo k obnovení ústavnosti a liberalismu, když byla vydána tzv. Prosincová ústava. Prosincová ústava neboli základní zákon státní č. 142/1867 ř. z., ve svém článku 19 k otázce jazykové stanovil následující: „*Všichni národové v státě mají rovné právo, a každý národ má neporušitelné právo, chovati a vzdělávati národnost a řeč svou. Rovné právo všech v zemích obvyklých řeči ve škole, úřadě a v životě veřejném od státu se uznává. V zemích, v kterýchž bydlí několik národů, zřízena buďte veřejná učiliště tím způsobem, by se každému národu dostalo náležitých prostředků, vzdělati se ve své řeči, aniž by byl kdo nucen, učiti se druhému jazyku zemskému.*“¹⁵

Z výše citovaného článku 19 je sice patrné, že oběma národům bylo jaksi formálně přiznáno rovné právo, a to i v oblasti jazykové, avšak, jak uvádí Hartmann¹⁶, existovaly pochybnosti o platnosti tohoto zákona a bylo požadováno, aby k provedení zákona č. 142/1867 ř. z. vznikly další podrobnější právní předpisy. Dále rovněž převládal názor, že citovaný článek 19 není bezprostředně účinný.

Vzhledem ke shora popsané situaci český jazyk ani na základě citovaného článku 19 zákona č. 142/1867 ř. z., který by při prostém přečtení bez znalosti tehdejšího kontextu mohl vzbuzovat naději, že čeština upevnila svou pozici a dostala se na roveň němčině, ve skutečnosti svou pozici výrazně neposílil. V praxi se totiž pro český jazyk mnoho nezměnilo a němčina nadále zaujímalá prioritní postavení.

Jazykový program se dále promítl i do fundamentálních článků, které předpokládaly vytvoření jednojazyčných okresů, avšak s plným

¹⁴ HARTMANN, A. *Předpisy jazykového práva*. Praha: Československý Kompas, 1925, s. 8.

¹⁵ Čl. 19 základního zákonu státního č. 142/1867 ř.z., o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/79129/1/2/zakon-c-142-1867-rz-o-obecných-pravech-obcanu-statnich-v-kralovstvích-a-zemích-v-rade-říšské-zastoupených/zakon-c-142-1867-rz-o-obecných-pravech-obcanu-statnich-v-kralovstvích-a-zemích-v-rade-říšské-zastoupených>.

¹⁶ HARTMANN, A. *Předpisy jazykového práva*. Praha: Československý Kompas, 1925, s. 8 a násl.

respektováním jazykových práv menšin. Ve státní správě články přiznávaly stranám, které užívaly jiného jazyka, právo činit v daném jazyce podání a požadovat vedení řízení. V zemských orgánech měla být dle článků zavedena povinná dvojjazyčnost.¹⁷ S ohledem na fakt, že se Rakousko stalo spojencem Německé říše, tak rezignovalo na fundamentální články a ty tak v důsledku těchto událostí nikdy nebyly provedeny.

1.3.1 Situace po obnovení české politiky

Výše zmíněný neúspěch české politiky ale neznamenal konec politických snah o rovnoprávnost v oblasti jazykové. K obnovení aktivní české politiky došlo v důsledku návratu poslanců do říšské rady a následného sestavení nové vlády pod vedením hraběte Eduarda Taaffeho v roce 1879.¹⁸ Ministerský předseda hrabě Taaffe potřeboval české hlasy proti velkoněmecké opozici, které získal výměnou za řadu ústupků, na jejichž základě se opět ve společnosti otevřela diskuze týkající se otázky jazykové.

Dne 19. dubna 1880 byla vydána společná nařízení ministerstva vnitra a spravedlnosti, týkající se užívání obou zemských jazyků ve státní správě. Obsahem nařízení, která vydal rakouský ministr spravedlnosti Karl von Stremayr, bylo uznání rovnoprávnosti českého a německého jazyka v rámci zemí. „*To znamenalo, že u kteréhokoliv ze zmíněných úřadů mohlo být učiněno podání anebo řízení v obou jazycích a rozhodující nebyl úřad, nýbrž podávající strana. Neměnil se stav v tzv. vnitřním úřadování, tj. ve styku mezi odděleními jednoho úřadu nebo ve vnitřním úředním styku mezi úřady.*“¹⁹ Tato nařízení byla vydána se stejným zněním textu pro Čechy a Moravu. Nařízení u německé strany nesklidilo velký úspěch, naopak vedlo k zesílení napětí mezi českým a německým obyvatelstvem.

O pár let později, v lednu roku 1890, byly uzavřené další významné dohody pro jazykovou oblast, jednalo se o tzv. punktace. Punktace byly uzavřeny mezi zástupci vlády německých liberálů, staročeských liberálů, německých a českých aristokratických konzervativců. Na základě punktací došlo ke kapitulaci požadavků českých politiků v otázkách jazykových a bylo definitivně upuštěno od myšlenky rovnoprávnosti češtiny s němčinou, mimo jiné se dotýkaly otázky jazykového

¹⁷ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 304 a násl.

¹⁸ KŘEN, J. *Konfliktní společenství Češi a Němci 1780–1918*. Praha, 2013, s. 182.

¹⁹ URBAN, O. *Česká společnost 1848-1918*. Praha, 1982, s. 355.

vyrovnání.²⁰ S ohledem na fakt, že strana mladočechů nebyla na jednání o přijetí punktací vůbec přizvána, nemohlo být velkým překvapením, že došlo k odmítnutí punktací z jejich strany. Mladočeši na základě odmítnutí punktací získali nemalou podporu českého obyvatelstva, která vyústila v neuskutečnění zmíněných punktací.

V dubnu roku 1897 vláda hraběte K. F. Badeniho vydala další jazyková nařízení. „*Jednalo se o dva dokumenty, a to: 1. společné nařízení ministrů vnitra, spravedlnosti, financí, obchodu a zemědělství v otázce užívání zemských jazyků u státních úřadů a 2. společné nařízení stejných ministerstev ve věci jazykové způsobilosti úředníků příslušných institucí. Obě nařízení byla podepsána příslušnými ministry a rušila či pozměňovala všechna předchozí ustanovení. Jádrem těchto jazykových nařízení bylo další pronikavé zrovnoprávnění češtiny a němčiny jako úředních jazyků v celozemském měřítku.*“²¹ Vzhledem ke skutečnosti, že tato nařízení přikazovala úředníkům dokonalé ovládnutí jak českého, tak německého jazyka, je pochopitelné, že nařízení, zejména u německy mluvících úředníků, vyvolalo značný odpor a protesty, kvůli kterým byl Badeni následně ze své funkce odvolán.

Následně došlo k obnovení situace před vydáním Badeniho jazykových nařízení, a to vydáním Claryho nařízení ze dne 14. října 1899. Takovéto obnovení představovalo v podstatě návrat k užívání jazykového nařízení Stremayrova. Jak uvádí Hartmann²², jazyková otázka byla bohužel upravována pouhými výnosy a nařízeními. V zemi sice existovaly zákony, které by jazykovou otázku alespoň částečně upravovaly, šlo však pouze o úpravu částečnou, v tehdejší společnosti tak tedy stále chyběl zákon, který by celou jazykovou otázku komplexně zakotvil a stanovil by rovné právo obou jazyků.

1.4 Meziválečné Československo

Roku 1914 začala první světová válka, která ovlivnila značnou část světa. Pro český národ však značila opravdovou pohromu. Jak uvádí Vojáček a kolektiv²³, propuknutí první světové války znamenalo porážku české politiky a nenašlo by se českého politika, který by válku uvítal. Veškeré politické koncepce a programy,

²⁰ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 234.

²¹ URBAN, O. *Česká společnost 1848-1918*. Praha, 1982, s. 460.

²² HARTMANN, A. *Předpisy jazykového práva*. Praha: Československý Kompas, 1925, s. 9.

²³ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K. a KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 278.

na kterých čeští politici pracovali, válka zničila. Válka zkrátka představovala novou situaci, se kterou čeští politici při tvorbě politických programů nepočítali, a tím pádem dlouhé roky připravované koncepce v důsledku války zastaraly a česká politická reprezentace se s důsledky války jen těžko vyrovnávala. Od počátku propuknutí války se stupňoval německý nacionalismus, který vyvrcholil roku 1915 vydáním Velikonočního programu. Cílem tohoto programu bylo zajištění německé nadvlády v celém Rakousku. Program dále požadoval zrušení dosavadních historických individualit a vznik jednotného rakouského císařství. Cílem mělo být zachování vedoucího postavení, které náleží německému národu.²⁴ „*V souladu s tímto principem měly být české země rozděleny na území německá a smíšená – česká by neexistovala vůbec. V prvních by byla přípustná jako jediná řeč němčina, v druhých by se čeština připouštěla jako řeč úřadů pro vnější styk, nikoli však pro vnitřní úřadování.*“²⁵

Přibližně do druhé poloviny roku 1916 byla politika reprezentantů českého národa považována spíše za pasivní. Zhruba v polovině první světové války začala aktivní politika českých reprezentantů sílit a tyto snahy vyústily až ve vytvoření Národního výboru²⁶. Společně s vytvořením Národního výboru došlo ke vzniku Českého svazu poslaneckého, jehož cílem bylo sjednocení potupu českých poslanců v Říšské radě. V první polovině roku 1918 domácí odboj nabíral nejvíce na síle, kdy za zmínku stojí např. schválení Tříkrálové deklarace, mezi jejíž hlavní cíle patřila samostatnost Čechů a Slováků ve svrchovaném demokratickém státě a byl vysloven požadavek na spojení těchto dvou zemí.

²⁴ SCHELLE, K. *Státní mechanismus meziválečného Československa*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 2 a násl.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Národní výbor byla politická organizace, která sdružovala většinu českých politických stran zemí koruny české (s výjimkou České strany národně sociální). Tato organizace byla založena v roce 1916 společně s Českým svazem.

2 PRÁVNÍ ÚPRAVA JAZYKOVÉHO PRÁVA V OBDOBÍ PRVNÍ ČSR (1918–1938)

2.1 Kroky vedoucí ke vzniku první ČSR

Než přistoupím k samotné úpravě jazykového práva v období první Československé republiky, pro pochopení kontextu je dle mého názoru nezbytné nastínit situaci, a to nejen politickou, která ke konci první světové války a zejména pak v poválečném Československu panovala.

Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, domácí odboj byl veden Českým výborem. Jeho činnost byla ale v červenci 1917 ukončena, a to především kvůli státoprávnímu ohrazení a vydání Manifestu českých spisovatelů, kdy se vůči Národnímu výboru vytvořila opozice, která nesouhlasila s jeho loajálním postojem k rakousko-uherské vládě. Na konci první světové války ale došlo k transformaci Národního výboru v Národní výbor československý, který představoval československou politickou reprezentaci na konci první světové války. Na druhé straně zahraniční odboj představovala Československá národní rada v Paříži, která prosazovala myšlenku rozbití habsburské monarchie se vznikem samostatného československého státu.

Na konci roku 1918 už celá situace eskalovala a hnutí proti válce nabíralo na síle. V průběhu září a v říjnu roku 1918 už měly události rychlý spád:

- dne 17. října doručil T. G. Masaryk prezidentovi USA Washingtonskou deklaraci, jejímž obsahem bylo vyhlášení československé nezávislosti;
- dne 24. října oznámil E. Beneš vládám Dohody²⁷ vznik první vlády československého státu; a
- dne 28. října Národní výbor vyhlásil samostatný československý stát.²⁸

Československá republika vznikla 28. října 1918 jako jeden z nástupnických států zanikajícího Rakouska-Uherska v rámci nového uspořádání Evropy po první světové válce, známého jako versailleský systém, který vzešel z Pařížské mírové konference. Období 1918–1938 je známé jako období první Československé republiky a bylo doprovázeno mnoho komplikacemi a problémy, zejména

²⁷ Jako Trojdhoda nebo Dohoda je označováno spojení Francie, Ruska a Velké Británie, které vznikalo v letech 1893 až 1907 především jako protiváha k expanzivním tendencím Trojspolku (Německo, Rakousko-Uhersko a Itálie).

²⁸ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K. a KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 287-288.

v souvislosti s národnostní a jazykovou otázkou v nově vzniklém československém státě.

2.2 Vznik první ČSR

2.2.1 Situace národnostních menšin v první ČSR – zejm. Němců

Jak bylo nastíněno již výše, v první Československé republice byla velmi složitá především otázka národnostní, jelikož nově vzniklé Československo bylo považováno za mnohonárodnostní stát. I když byla Československá republika tvořena především Čechy a Slováky, představovala rovněž domov pro Němce, Maďary, Poláky a Rusíny. „Podle statistiky z roku 1921 žilo na území republiky více než 13,5 milionu obyvatel, z toho 6 850 000 Čechů (51 %), 1 910 000 Slováků (14,5 %), 3 123 000 Němců (23,4 %), 745 000 Maďarů, 461 000 Rusínů, Ukrajinců a Rusů, 180 000 Židů, 75 000 Poláků a menší počet Rumunů a jiných národností.“²⁹

Ze všech výše uvedených národů největší komplikace představoval pro první ČSR národ německý. Důvodem mohl být zaprvé fakt, že v první ČSR národ německý tvořil přes 20 % tehdejších obyvatel. Zcela jistě roli hrála také představa Němců o tom, že jsou nejsilnějším národem ve střední Evropě, který se nechtěl smířit s tím, že by za jakékoliv situace měl podřadné postavení. Němci po válce až do uzavření mírových smluv, o nichž bude blíže pojednáno níže, setrvali v opozici a vyslání jejich zástupců do parlamentu a vlády nepřipadalo v úvahu. T. G. Masaryk se k německé otázce vyjádřil v dubnu 1919 následovně: „Kdybychom měli Němce ve sněmovně, měli bychom v ní opozici. Nyní však v těchto dnech musíme být jednotni. Kolem našich hranic je ještě vnější nebezpečí. Teprve až budeme mít u nás pořádek, dojdou také Němci svého práva.“³⁰ K německé otázce se T. G. Masaryk vyjádřil ještě podruhé, a to v rozhovoru pro Prager Tagblatt v prosinci 1919, ve kterém sdělil, že dle jeho mínění jsou již politické poměry vyjasněny a sjednání smíru je na dohled. Zároveň uvedl, že na všechny národní menšiny bude myšleno a budou jim přiznána dostatečná práva.³¹

Jak uvádí Jemelka³², ochrana menšin byla před první světovou válkou vždy v rukou vnitrostátních vlád. Po první světové válce však došlo v této oblasti

²⁹ Tamtéž, s. 290.

³⁰ MASARYK, T. G. *Cesta demokracie. I.* Praha, 1939, s. 104.

³¹ Tamtéž, s. 243.

³² JEMELKA, L. *Jazykové zásady první republiky.* Brno: In Universitas, 2003, s. 3. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/universitas/article/download/1786/1413/1858>.

k výrazné změně – světové mocnosti, které utvářely základy mezinárodního práva, začaly požadovat, aby ochrana práv menšin, včetně menšin jazykových, byla zajištěna na nadnárodní úrovni. Ochranu menšin na výše popsané nadnárodní úrovni zakotvila tzv. Malá Saintgermainská smlouva, zveřejněna pod č. 508/1921 Sb. (viz. podrobněji podkapitola 2.2.3 *Saintgermainská smlouva*). Stále více se ale ve společnosti objevovaly diskuze o potřebě upravit otázku menšin i na vnitrostátní úrovni. I sám generální zpravodaj ústavního výboru, který měl na starost přípravu nové ústavy uvedl, že nově vzniklý československý stát nemá pro menšiny představovat vězení a současně tento zpravodaj vyslovil přání o tom, aby se první ČSR vzdala touhy po mstě a odvetě. S tímto tvrzením generálního zpravodaje nesouhlasili například zástupci národní demokracie, kteří byli toho názoru, že strana, která vyhrála válku, má právo diktovat si své podmínky.

2.2.2 *Versailleský systém*

Po první světové válce bylo třeba zajistit nové mezinárodně-politické uspořádání – to proběhlo na základě uzavření několika mírových smluv v rámci tzv. versailleského systému, k jejichž uzavření došlo mezi lety 1919 a 1920.³³ Jednalo se o mírové smlouvy s poraženými sousedními státy. Versailleská, Saintgermainská a Trianonská smlouva stanovily v tomto pořadí, jak byly vyjmenovány hranice s Německem, Rakouskem a Maďarskem. Sèvreská smlouva, která nebyla ratifikována, stanovila hranice s Rumunskem a Polskem.

Na mírových jednáních se však neřešily pouze hranice nově vzniklých států. Důležitou roli hrála otázka národnostní, a právě československou představu o národnostní otázce v první ČSR představil dne 20. května 1919 v Nótě o podmínkách existence národnostní v Česko-slovenské republice tehdejší ministr zahraničí E. Beneš, a to na mírové konferenci konané na Quai d'Orsay. Tato představa byla tvořena devíti body, přičemž bod 8) říkal: „*Oficiálním jazykem bude čeština a navenek bude stát československý: avšak prakticky musí být německý jazyk druhým jazykem země a bude běžně používán ve správě, před soudem, v ústředním parlamentu jako rovný. Úmyslem československé vlády je učinit obyvatelstvu*

³³ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K. a KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 300.

prakticky a v každodenním užívání zadost, zachovávajíc určité zvláštní postavení jazyku a elementu československém.“³⁴

2.2.3 Saintgermainská smlouva

Pro první ČSR zásadním prvkem poválečného uspořádání Evropy byl právě saintgermainský smluvní komplex, který zajišťoval definitivní rozpad Rakousko-Uherska, redefinoval hraniční uspořádání ve střední Evropě a zavedl zásady ochrany menšin. Pro oblast národnostního a jazykového práva měly zásadní význam dvě smlouvy, které byly podepsané v Saint-Germain-en-Laye 10. září 1919 a zveřejněny ve Sbírce zákonů a nařízení dne 31. prosince 1921 pod č. 507/1921 Sb. a č. 508/1921 Sb.

Saintgermainská mírová smlouva č. 507/1921 Sb., označována jako Velká Saintgermainská smlouva, stanovila hranice československého státu s Rakouskem (dále jen „Velká Saintgermainská smlouva“). Další část saintgermainského mírového komplexu tvořila Malá Saintgermainská smlouva, zveřejněna pod č. 508/1921 Sb., jejímž obahem byla ochrana menšin a připojení Podkarpatské Rusi k Československu (dále jen „Malá Saintgermainská smlouva“).

Malou Saintgermainskou smlouvu lze považovat za klíčový dokument a formální pramen mezinárodního práva, který zásadně ovlivnil utváření vnitrostátní právní úpravy národnostní a jazykové otázky. Tato smlouva budiž dokladem toho, že ochrana národních menšin byla důležitějším předpokladem stability poválečného světa než cokoli jiného.³⁵ Malá Saintgermainská smlouva obsahovala preambuli, po které následovalo 21 článků. Co do oblasti jazykové, největší vliv měly články 7–9. Článek 7 pojednával především o rovnosti všech československých občanů před zákonem, a to bez ohledu na rasu, náboženství nebo právě jazyk. Tento článek, co se jazykové roviny týče, zakotvoval právo československým občanům na volné užívání jakéhokoliv jazyka, a to ať už šlo o styky soukromé či styky s veřejnými institucemi. Článek 7 položil základ pro rovné postavení jazykových menšin v právním systému a zakázal jakékoli formy jazykové diskriminace. Článek 8 poskytoval československým občanům patřícím k menšinám etnickým, náboženským i jazykovým záruky na stejné zacházení, jako s ostatními občany československými. Dále jsou v článku 8 demonstrativním

³⁴ BIMAN, S.; KŘEN, J. a BROKLOVÁ, E. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998, s. 118.

³⁵ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (1918–1938)*. Praha: Libri, 2003, s. 117 a násl.

výčtem vyjmenována některá práva, která mají být těmto menšinám zaručena. Patří mezi ně právo zakládat, řídit a dohlížet na lidumilné, náboženské a sociální ústavy, kdy právě v těchto zařízeních byla článkem 8 zajištěna možnost volného užívání menšinového jazyka. Článek 9, co se jazykové úpravy týče, pojednával o záruce pro československé příslušníky českého jazyka (respektive jejich děti) po zajištění výuky v jejich vlastní řeči. Vedle toho však článek 9 opravňoval vládu k prohlášení výuky českého jazyka za povinnou.

Jak uvádí Jemelka³⁶, Malá Saintgermainská smlouva představovala mezinárodní závazek, který v sobě nesl povinnost uznat některé články příslušné smlouvy jako základní zákony, se kterými nesměl být žádný zákon, nařízení a ani úřední rozhodnutí v rozporu. Ustanovení Malé Saintgermainské smlouvy se stala v části, která se věnovala ochraně menšin národních, náboženských a rasových, součástí hlavy šesté ústavy z roku 1920. Na druhé straně ale i sám Nejvyšší správní soud vyslovil přímou neaplikovatelnost Malé Saintgermainské smlouvy, a to když ve svém usnesení ze dne 29. března 1921 vyslovil: „*Subjektivní právo na používání menšinového jazyka může v republice čsl. dovozováno býti jen z jazykového zákona ze dne 29. února 1920 č. 122 sb. z. a n., nikoli přímo z ustanovení smlouvy St. Germainské.*“³⁷ Soud tak stanovil, že právo používat jazyk národnostní menšiny ve styku se státními úřady v první ČSR vyplývalo pouze z jazykového zákona, nikoliv přímo ze Saintgermainské smlouvy. Soud tímto rozsudkem potvrdil, že mezinárodní smlouva sama o sobě nezakládá konkrétní jazyková práva, pokud nejsou výslovně upravena v domácí legislativě.

2.2.3.1 Německý postoj k mírovým smlouvám

Jak uvádí Tauchen³⁸, je velmi těžké získat objektivní německý pohled na jazykovou problematiku v poválečném československu, jelikož německé monografie mají často různou vypovídající hodnotu – s ohledem na německé subjektivní vnímání postavení německé menšiny v první ČSR či s ohledem na politický zájem Němců. Německá strana ostře kritizovala již memoranda, která zástupci ČSR předložili na mírové konferenci, protože se ukázalo,

³⁶ JEMELKA, L. *Jazykové zásady první republiky*. Brno: In Universitas, 2003, s. 3. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/universitas/article/download/1786/1413/1858>.

³⁷ Nález NSS ze dne 29. 3. 1921, č. 13297/20. Dostupný z ASPI: ID JUD16422CZ.

³⁸ TAUCHEN, J. *K některým otázkám právní úpravy jazykového práva v první ČSR z německého pohledu*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 523 a násl. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/SBORNIK.pdf>.

že obsahovala nepravdivé a klamné informace, na jejichž základě západní mocnosti uznaly oprávněnost českých nároků. Konkrétně v memorandu č. 3 s názvem „Problém Němců v Čechách“ byly určité nepřesnosti, zejména co se týče Benešových chybných údajů o počtu Němců v českých zemích a dalších nesprávně uvedených sociálně-geografických charakteristikách německého obyvatelstva na území, které si první ČSR po válce na mírové konferenci nárokovala.³⁹ „...*memorandum totiž zamlčovalo více než jeden milion Němců žijících v českých zemích a označovalo Němci obývaná území za nesouvislá. Na přiložené mapce bylo území mezi Teplicemi a Chomutovem vyznačeno jako plně osídlené českým obyvatelstvem. Připojení německých území k Německu bylo označeno z hospodářských, politických a strategických důvodů za nemožné.*“⁴⁰ I přes tyto klamavé údaje bylo nicméně první ČSR právo na sebeurčení přiznáno v plném rozsahu a německý národ už se nikdy nedozví, jak by mírová konference dopadla, nebýt těchto nepravd, které vzešly z úst politických reprezentantů poválečného Československa.

2.2.4 Postavení Podkarpatské Rusi na základě smlouvy ze Saint Germain

Právě na základě Malé Saintgermainské mírové smlouvy se součástí první ČSR stala Podkarpatská Rus, jako nejvýchodnější část Československé republiky. Jazykové právo Podkarpatské Rusi bylo upraveno v článku 11 Malé Saintgermainské smlouvy.⁴¹ Problematika Podkarpatské Rusi se stala jedním z hlavních bodů na Pařížské mírové konferenci, kde se rozhodlo o jejím připojení k československému státu. Smlouva zajišťovala Rusínům co nejširší možnou samosprávu v rámci jednotného československého státu. Počítalo se s volbami do zákonodárného orgánu – sejmu, jmenováním gubernátora, který by byl odpovědný rusínskému sejmu a zároveň by ho do funkce uváděl prezident ČSR. Úředníci místní správy měli být pokud možno vybíráni z rusínského prostředí. Rusínům bylo rovněž garantováno přiměřené zastoupení v československém zákonodárném sboru. Československá vláda vydala 18. listopadu 1919 Generální statut, který stanovil pro toto území název Podkarpatská Rus a upravoval zásady

³⁹ MORIC, T. *Obchodně-politické vztahy Rakouska a Československa bezprostředně po válce (1918–1920)*. Praha: Národní archiv, 2024, s. 435. Dostupné z: https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2024/03/PH_30_1_2022_Moric_434-453.pdf?utm_source=chatgpt.com.

⁴⁰ TAUCHEN, J. *K některým otázkám právní úpravy jazykového práva v první ČSR z německého pohledu*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 523. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/SBORNIK.pdf>.

⁴¹ SOBOTA, E. *Národnostní právo československé*. Brno: Barvič & Novotný, 1927, s. 21.

organizace a administrace.⁴² Toto přivtělení Podkarpatské Rusi bylo považováno za kontroverzní úspěch zahraniční politiky, jelikož vyvolalo komplikovanou politickou situaci.

Otázkou Podkarpatské Rusi se zabývaly i zásadní dokumenty přijaté po vzniku první ČSR. Ústavní listina z roku 1920 (viz. podkapitola 2.3.3 *První ústava ČSR*) obsahovala v souladu s Malou Saintgermainskou smlouvou ustanovení vztahující se k samosprávnému území Podkarpatské Rusi. Hovořilo se o samosprávném území Podkarpatské Rusi, které bylo vybaveno nejširší autonomií slučitelnou s jednotností Československé republiky. I jazykový zákon z roku 1920 (o něm blíže v podkapitole 2.3.4 *Jazykový zákon z roku 1920*) v paragrafu šestém nechal Podkarpatské Rusi volnou ruku při řešení jazykové otázky v tomto samosprávném území na Sněmu (o tom však více v podkapitole 2.3.4.6 *Jazyková úprava v Podkarpatské Rusi*).⁴³

2.3 Důležité dokumenty první ČSR

2.3.1 *Recepční norma*

Za první zákon československého státu je považována recepční norma, známá rovněž jako první ústavní provizorium. Jednalo se o zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého (dále jen „recepční norma“). Hlavním cílem recepční normy, která měla pouze pět článků, bylo zajistit kontinuitu právního řádu první Československé republiky po rozpadu Rakouska-Uherska. Co do oblasti jazykové, měla recepční norma také svůj význam – důležitý byl především čl. 2, dle kterého veškeré dosavadní platné zákony a nařízení zůstaly prozatím v platnosti (tj. Prosinčová ústava a Stremayerova jazyková nařízení), což znamenalo, že právní texty byly zatím zachovány v původní jazykové podobě a až postupem času docházelo k postupnému překládání zákonů a ostatních pramenů práva do jazyka českého a slovenského.

Jak uvádí Pavlíček⁴⁴, recepci starého práva v nových podmínkách se věnovalo usnesení pléna Nejvyššího správního soudu ze dne 19. března 1919

⁴² JAKL, T. 18. *II. 1919 - Generální statut Podkarpatské Rusi*. Praha, 2013. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/18-11-1919-generalni-statut-podkarpatske-rusi/>.

⁴³ SCHELLE, K. *Státní mechanismus meziválečného Československa*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 103 a násl.

⁴⁴ PAVLÍČEK, V. *Právnícké listy - Aktuálnost hodnot a tradic vzniku Československa*. Plzeň, 2017, s. 26. Dostupné z: https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/11025/34545/1/Pravnicke_listy_01_17-05-Aktualnost-hodnot-a-tradic-vzniku-Ceskoslovenska.pdf.

č. prez. 73/18, které odmítlo aplikovat beze změny čl. 19 prosincové ústavy (podrobněji v podkapitole 1.3 *Situace po revolučním roce 1848*), a to především v záležitostech, které se zabíraly právem menšin, jelikož česká politická reprezentace se na formulaci prosincové ústavy nepodílela. Nejvyšší správní soud k tomu ve svém usnesení uvedl následující: „...z povahy státu československého jako státu národního založeného na všeobecné zásadě sebeurčení národa československého, kteráž byla vyslovena v zákoně z 28. října 1918 č. 11, sb. z. a n., plyne jako logicky právní důsledek, že řeč česká (slovenská) jest jazykem, v němž stát i jeho orgánové vůli svoji projevují a právo vykonávají.“⁴⁵ Nejasnosti, které přinesla recepční norma a možné rozpory, které především s ohledem na čl. 2 recepční normy vyšly na povrch, vyřešila až ústava z roku 1920 (o té více v podkapitole 2.3.3 *První ústava ČSR*).

2.3.2 *Prozatímní ústava*

Zákon č. 37/1918 Sb., o prozatímní ústavě neboli druhé ústavní provizorium, mělo 21 paragrafů a bylo rozděleno do 4 oddílů (dále jen „prozatímní ústava“):

- 1. oddíl zakotvil Národní shromáždění;
- 2. oddíl pojednával o presidentu republiky;
- 3. oddíl se týkal vyhlašování rozsudků;
- 4. oddíl upravoval moc výkonnou a nařizovací.

Co se týče jazykové otázky, tak tou se prozatímní ústava nikterak nezabývala, jelikož neobsahovala žádná konkrétní ustanovení, která by upravovala jazykovou otázku. Prozatímní ústava se primárně snažila vytvořit základní právní rámec pro fungování nového státu. Návrh prozatímní ústavy byl vypracován referentem ústavního výboru poslancem za sociální demokracii Alfrédem Meissnerem, který návrh vypracoval během několika dnů. I s ohledem na rychlost vypracování tohoto návrhu bylo více než jasné, že prozatímní ústava bude mít jen krátkou platnost. Než byla prozatímní ústava nahrazena ústavní listinou z roku 1920, stihla být ještě dvakrát novelizována.⁴⁶

⁴⁵ Usnesení NSS ze dne 19. 3. 1919, č. 73/18. Dostupný z ASPI: ID JUD16446CZ.

⁴⁶ SCHELLE, K. *Státní mechanismus meziválečného Československa*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 44.

2.3.3 První ústava ČSR

2.3.3.1 Jazyková otázka před přijetím ústavní listiny a jazykového zákona

V předchozích podkapitolách již bylo řečeno, že otázka národnosti a jazyková byla v první ČSR velmi složitá a největší komplikace byly spojeny s řešením otázky německého národa, který v československém státě žil a který odmítal uznat své podřadné postavení.

Jedním z nejdůležitějších témat při sestavování ústavy byla otázka ochrany národnostních menšin v první Československé republice. Tato problematika se stala předmětem intenzivních sporů mezi tehdejšími politickými skupinami na jednáních ústavního výboru i Národního shromáždění. Hlavním bodem střetu byla s ohledem na problematiku existence menšinové populace v československém státě konečná podoba jazykové regulace v ústavní listině z roku 1920 i v jazykovém zákonu přijatém téhož roku.

Například národní demokraté považovali německý národ za národ nepolepšitelný, a proto požadovali Němcům přiznat jen ta práva, která jim dle Malé Saintgermainské dohody přiznána být musela. Dle Jemelky⁴⁷, národní demokraté dokonce vyzývali lid k demonstracím a protestům, protože se báli, že budou Němcům přiznána větší práva, než je nutné.

Opačného názoru byli sociální demokraté a agráři. Například Antonín Švehla prohlašoval, že každý ví, že Němci válku prohráli a není třeba to německému národu neustále připomínat. Rovněž prohlásil, že práva jsou již Němcům dávno určena a jazykový zákon má vyřešit pouze otázku, co je to českoslovenština a němčina. Podobně o jazykové otázce smýšlel i zpravodaj ústavního výboru RNS⁴⁸ Václav Bouček, který prosazoval názor, že otázku menšin, a s tím spojenou otázku jazykovou, je nezbytné řešit jako státní národ, kdy státnosti se zcela jistě nedosáhne útlakem. T. G. Masaryk k jazykovému zákonu zdůrazňoval, že jazyková politika československého státu má mezinárodní význam a férové vyřešení německé otázky prohlásil za povinnost tehdejší vlády. Masaryk byl přesvědčen, že získat na svou stranu německý národ, bylo v zájmu československého státu, jelikož pouze v takovém případě bylo následně možné,

⁴⁷JEMELKA, L. *Jazykové zásady první republiky*. Brno: In Universitas, 2003, s. 4. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/universitas/article/download/1786/1413/1858>.

⁴⁸ Revoluční národní shromáždění, také Národní shromáždění československé, byl nejvyšší zastupitelský a zákonodárný orgán v době vzniku Československa v letech 1918–1920.

získat podporu i ostatních menšin. Masaryk odmítal stanovit český jazyk jako jediný povinný úřední jazyk a přišlo mu nesmyslné nutit německé a maďarské úředníky používat češtinu.⁴⁹

Situace se s postupem času stále více vyostřovala a napjatá situace pouze komplikovala práce na jazykovém zákonu. K. Kramář zastával opačný názor než Beneš, Masaryk či Švehla a k jazykové otázce řekl následující: „... *menšinám jsme dali v okresích převážně nečeských taková práva, jakých jsme tam pro naše menšiny...nikdy za Rakouska nedosáhli, ačkoliv platné právo mluvilo za nás. A za to, co jsme dali německým úřadům ve vnitřní službě, byli naši soudci a úředníci kdysi přísně disciplinováni. Ale i jinak jsme Němcům vyšli tak vstříc – vzpomeňme jen německé rady zemědělské a školské – že člověk opravdu neví, co vlastně Němci ještě chtějí, když nemyslíme na požadavek německé autonomie, proti němuž se náš národ za Rakouska ubránil nejen v zájmu celistvosti a bezpečnosti našich zemích, nýbrž i proto, že za žádnou cenu nechtěl vydati české menšiny spravedlnosti německého nacionalismus. Je dojistá pro každého, kdo německé mentality nezná, nepochopitelným, že to dnes Němci na nás žádají, poněvadž byli – poraženi...“⁵⁰*

2.3.3.2 Uvozovací zákon

Ústava Československé republiky z roku 1920 byla první plnohodnotnou ústavou samostatného Československa a tvořila základ právního a politického systému státu až do roku 1948.

Pod č. 121/1920 Sb. z. a n. byl publikován zákon, který uvozoval ústavní listinu Československé republiky. Tento zákon se skládal z preambule a z 10 článků. Z pohledu jazykového práva tyto jednotlivé články neobsahovaly nic zásadního, jednalo se spíše o ustanovení technického a organizačního charakteru, zajímavá z pohledu jazykového práva, resp. z pohledu národnostní otázky zdá se být preambule uvozovacího zákona, která začíná větou „*My, národ Československý...*“⁵¹. S označením československého národa, a především pak s jeho výkladem, byly spjaty určité problémy: „*Pro mnohé to byl a často dosud je doklad toho, že Československo bylo deklarováno jako národní stát ve smyslu etnického národa. To neodpovídá skutečnosti. Vzhledem k demokratické teorii*

⁴⁹ JEMELKA, L. *Jazykové zásady první republiky*. Brno: In Universitas, 2003, s. 5. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/universitas/article/download/1786/1413/1858>.

⁵⁰ VENCOVSKÝ, F. *Karel Kramář, život a dílo*. Praha: Věšhrd, 1992, s. 47 – 48.

⁵¹ Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky.

o suverenitě lidu (národ je lid, který na svém území buduje svrchovaný stát) lze však toto spojení interpretovat jedině jako lid či národ českých zemí a Slovenska.“⁵²

2.3.3.3 Ústava z roku 1920

Samotná ústavní listina z roku 1920 byla tvořena 134 paragrafy a byla rozdělena do 6 hlav:

- Hlava první: Všeobecná ustanovení;
- Hlava druhá: Moc zákonodárná;
- Hlava třetí: Moc vládní a výkonná;
- Hlava čtvrtá: Moc soudcovská;
- Hlava pátá: Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské;
- Hlava šestá: Ochrana menšin národních, náboženských a rasových.

Za zmínku jistě stojí hlava šestá (§ 128–§ 134), která v § 128 zakotvila rovnost všech občanů před zákonem, zejména pak v požívání politických a občanských práv. Zároveň všem občanům zaručila rovný přístup k úřadům a v mezích zákona zaručovala užívání kteréhokoliv jazyka v soukromých a obchodních stycích, stejně tak ve věcech náboženských, ve věcech tisku, v publikacích a ve veřejných shromážděních. Tím však nebyla nijak omezena práva státních orgánů, která jim náležela podle platných či teprve v budoucnu vydaných právních předpisů.

§ 129 ústavy z roku 1920, stanovil, že: „*Zásady jazykového práva v republice Československé určuje zvláštní zákon, tvořící součást této ústavní listiny.*“. Právě tento zákon rozvedl zásady jazykového práva, jejichž jádrem byla výuka mateřského jazyka a používání jazyka menšiny ve styku s úřady (o zákonu č. 122/1920 Sb., jímž se stanoví zásady jazykového práva více v podkapitole 2.3.4 *Jazykový zákon*).

§ 130 pouze posiluje myšlenku, že jazyk nesmí být důvodem pro diskriminaci při výkonu zaručených práv. Všichni občané bez rozdílu měli tak právo na zakládání, řízení a správu ústavů a institucí v daném ustanovení vyjmenovaných.

⁵² BROKLOVÁ, E. *Sté výročí vzniku první československé ústavy*. Praha, 2020, s. 93. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2020/2/PRAVNIK_2_2020_TEXT_85-204.pdf.

§ 131 upravoval užívání jazyka ve školách. Toto ustanovení zakotvilo právo na vzdělání v mateřském jazyce pro národnostní menšiny, v oblastech, kde menšiny tvořily alespoň značný zlomek. Školy pak v takovém případě měly povinnost poskytovat výuku v menšinovém jazyce. § 131 rovněž však zakotvil možnost pro zavedení povinné výuky československého jazyka jako předmětu.

Ustanovení § 132 se zaměřilo na zajištění rovného přístupu národnostních, náboženských a jazykových menšin k veřejným prostředkům určeným na oblast výchovy, náboženství a dobročinnosti, opět v oblastech se značným zlomkem státních občanů náležících k menšině. Z hlediska jazykového práva bylo toto ustanovení klíčové, neboť menšiny na základě tohoto ustanovení mohly například čerpat veřejné prostředky na podporu svých aktivit. Mezi tyto aktivity se daly řadit právě i aktivity jazykové.

Vymezení pojmu „značný zlomek“ a provedení dalších zásad, obsažených v ustanoveních §131 a § 132, vyhradil § 133 zvláštním zákonům.

Ustanovení § 134 zakotvilo zásadu zákazu násilného odnárodňování, přičemž nešetření této zásady umožnilo zákonem prohlásit za trestné.

Jak uvádí Marečková⁵³, ústava z roku 1920 představovala ucelený dokument, který plnil úlohu základního zákona státu. Konec této ústavy nastal v podstatě podepsáním mnichovské dohody, což vedlo k zániku první Československé republiky. Fakticky ústava ale platila až do března roku 1939.

2.3.4 Jazykový zákon z roku 1920

Jak již bylo řečeno výše, spolu s ústavou z roku 1920 bylo současně přijato několik zákonů, kdy jedním z nich byl zákon stěžejní pro oblast jazykového práva. Byl jím zákon č. 122/1920 Sb., jímž se stanovily zásady jazykového práva (dále jen „jazykový zákon“), který byl přijat podle výše zmíněného ustanovení § 129 ústavní listiny z roku 1920. Dle Soboty⁵⁴ ale jazykový zákon nešlo považovat za jedinou normu, která měla upravit veškeré jazykové styky ve státě a při jeho výkladu bylo třeba postupovat opatrně.

⁵³ MAREČKOVÁ, M. *České právní a ústavní dějiny: stručný přehled a dokumenty*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 83.

⁵⁴ SOBOTA, E. *Národnostní právo československé*. Brno: Barvič & Novotný, 1927, s. 23.

Jazykový zákon byl projednán Národním shromážděním ČSR na jeho 126. schůzi ve dnech 28. a 29. února 1920⁵⁵ a nabyl účinnosti 6. března 1920. Jazykový zákon představoval klíčový předpis o devíti paragrafech upravující postavení jazyků v rámci první ČSR, která byla svého času stát s národnostní rozmanitostí.

Období, které započalo spolu s přijetím jazykového zákona, by se dalo označit za druhou epochu československého jazykového práva, jelikož jazykový zákon pro československý jazyk představoval bezpečný právní základ. Jazykový zákon rovněž upravoval práva menšin a při této úpravě šel ještě dále než samotné závazky plynoucí z mezinárodních smluv (např. již zmíněná Malá Saintgermainská smlouva).⁵⁶

Jazykový zákon upravoval:

§ 1 stanovil jazyk československý jako státní a oficiální jazyk republiky. Tento termín v sobě tedy zahrnoval jak češtinu, tak slovenštinu. První věta § 1 rovněž umocňuje pozici československého jazyka v případě pochybností. Tento paragraf dále upravil, že státní jazyk je povinný pro úřadování všech soudů, úřadů, institucí a orgánů republiky, dále pro jejich vyhlášky a vnější označení (s výjimkou toho, co bude stanoveno dle § 6 jazykového zákona pro Podkarpatskou Rus). Dále byl jazyk československý stanoven jako hlavní jazyk na bankovkách a státovkách a měl být užíván jako velitelský a služební jazyk v armádě, s možností použití mateřského jazyka pro komunikaci s vojáky, kteří neovládají jazyk československý.

§ 2 řešil práva národních a jazykových menšin. V soudních okresech, kde podle posledního sčítání lidu tvoří alespoň 20 % obyvatel státní občané jiného jazyka než československého, jsou soudy, úřady a orgány republiky povinny přijímat podání v jazyce této menšiny a vydávat rozhodnutí nejen v jazyce československém, ale i v jazyce podání. Veřejné vyhlášky a vnější označení těchto úřadů musely být rovněž v jazyce menšiny.

§ 3 stanovil povinnost samosprávných úřadů, zastupitelských sborů a veřejných korporací přijímat a vyřizovat podání v jazyce československém. Výše vyjmenované instituce měly povinnost přijímat a vyřizovat podání v jiném jazyce

⁵⁵ Viz Stenografický protokol ze 126. schůze Národního shromáždění československého 28. a 29. 2. 1920. Dostupné ze Společné česko-slovenské digitální parlamentní knihovny: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/126schuz/s126001.htm>.

⁵⁶ CHALUPNÝ, V. *Československé jazykové právo se zřetelem k judikatuře nejvyššího správního soudu*. Praha, 1933, s. 5.

než československém za stejných podmínek, jaké jsou uvedeny v § 2 jazykového zákona.

§ 4 obsahoval jisté teritoriální omezení, jelikož upravoval užívání československého jazyka v různých částech republiky. Konkrétně bylo stanoveno, že na územích, která před 28. říjnem 1918 patřila k Rakousku-Uhersku nebo k Prusku, se mělo úřadovat zpravidla v češtině, na Slovensku zpravidla ve slovenštině. § 4 také upravil, že slovenské úřední vyřízení k podání v češtině nebo české vyřízení k podání ve slovenštině se považuje za vyřízení v jazyce podání. Je nutné také podotknout, že pojmem „úřady“ jazykový zákon myslel úřady v tom nejširším slova smyslu. Jednalo se tedy o soudy, ústavy, podniky, orgány státní, úřady samosprávné i veškeré veřejné korporace ve státě.⁵⁷

§ 5 se dotýkal školství a kulturních institucí národních menšin. Vyučování ve školách zřízených pro příslušníky národních menšin probíhá v jejich jazyce, stejně tak se jejich kulturní instituce spravují tímto jazykem.

§ 6 nechal úpravu jazykové otázky v Podkarpatské Rusi na sněmu, který měl teprve v Podkarpatské Rusi vzniknout. Jak uvádí Jemelka⁵⁸, sněm v Podkarpatské Rusi však jazykovou otázku musel upravit způsobem, který byl slučitelný s jednotností československého státu. Toto ustanovení rovněž obsahovalo pravidlo, které říkalo, že v případě neprovedení vlastní úpravy Podkarpatskou Rusí, bude užito jazykového zákona s ohledem na zvláštnost jazykových poměrů daného území. Vzhledem k tomu, že však za první ČSR sněm v Podkarpatské Rusi vytvořen vůbec nebyl, jazykový zákon tak dle výše zmíněného pravidla působil své účinky právě i na území Podkarpatské Rusi.

§ 7 upravoval otázku řešení sporů o užívání jazyka u soudů, úřadů, institucí, podniků a orgánů republiky, kdy příslušné pro řešení těchto sporů byly státní orgány.

§ 8 ukládal vládě povinnost vydat nařízení potřebná k úspěšnému provádění jazykového zákona.

⁵⁷ SOBOTA, E. *Národnostní právo československé*. Brno: Barvič & Novotný, 1927, s. 23.

⁵⁸ JEMELKA, L. *Jazykové zásady první republiky*. Brno: In Universitas, 2003, s. 9. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/universitas/article/download/1786/1413/1858>.

§ 9 prohlásil, že zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení a podstatné bylo také prohlášení, že se s účinností jazykového zákona ruší všechny předchozí jazykové předpisy platné před 28. říjnem 1918.⁵⁹

2.3.4.1 Spory o užití určitých pojmů v jazykovém zákoně

Jak již bylo zmíněno, § 1 jazykového zákona prohlásil jazyk československý za státní a oficiální jazyk republiky. Než se odsouhlasilo toto označení, mezi tehdejšími politickými skupinami probíhaly bouřlivé debaty. Jiří Hoetzel, který byl jednou z hlavních osob, která pracovala na návrhu ústavní listiny z roku 1920 i na přípravě jazykového zákona, k termínu „oficiální“ sdělil, že vycházel z Malé Saintgermainské dohody, která ve svém oficiálním znění v článku 7 obsahuje označení „langue officielle“, který si tvůrci ústavní listiny i jazykového zákona přeložili jako jazyk oficiální. „...na rozdíl od ústavy rakouské, která si ho zakotvila jako *Staatsprache*.“⁶⁰ Což je v doslovném překladu do češtiny jazyk úřední či státní. Národní demokraté k výkladu pojmu „langue officielle“ tvrdili, že není důležité, jaké označení československý jazyk ponese, avšak esenciální jsou výsady, které pro československý jazyk budou z právního řádu plynout. Němcům však stále vadilo toto konkrétní označení, kdy problém nespatovali ve zmíněných výsadách, které československý jazyk vůči jazykům ostatních menšin měl, ale nesouhlasili s označením „oficiální“. Dle Jemelky⁶¹ tak nakonec toto slovíčkaření nabralo neočekávaného významu. Zprvu bylo navrhováno, aby byl československý jazyk označen jako „oficiální (státní) jazyk“. Proti tomuto termínu, s užitím závorčky, ostře vystoupil například Kramář. Musel se tedy dále hledat kompromis, který nakonec vyústil až ke konečné podobě, a tedy k prohlášení československého jazyka za „jazyk státní, oficiální“.

Problém nepředstavovalo ovšem pouze označení československého jazyka za státní, oficiální jazyk. Diskuze se vedly totiž i o samotném československém jazyku, jelikož československý jazyk v podstatě nikdy neexistoval a za československý jazyk byla považována čeština a slovenština. Ústavní výbor

⁵⁹ § 1 a násl. zákona č. 122/1920 Sb., jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1703/0/2/zakon-c-122-1920-sb-podle-129-ustavni-listiny-jimz-se-stanovi-zasady-jazykoveho-prava-v-republice-ceskoslovenske/zakon-c-122-1920-sb-podle-129-ustavni-listiny-jimz-se-stanovi-zasady-jazykoveho-prava-v-republice-ceskoslovenske>.

⁶⁰ JEMELKA, L. *Jazykové zásady první republiky*. Brno: In Universitas, 2003, s. 5. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/universitas/article/download/1786/1413/1858>.

⁶¹ Tamtéž, s. 5 – 6.

vycházel při užití termínu „československý“ jazyk ze skutečnosti, že pojmy československý stát i československý národ byly v podstatě mezinárodně uznávané, proto nespatořoval problém v použití označení československý jazyk. Dle Tauchena⁶² měl rovněž pojem „československý jazyk“ vyjádřit politickou jednotu Čechů se Slováky. Původně se totiž počítalo jak v ústavní listině, tak v jazykovém zákonu pouze s označením českého jazyka jako jazyka státního, oficiálního. Nakonec se však jako projev rovnocennosti a projev vstřícnosti vůči Slovákům užilo pojmu jazyk československý.⁶³

Tyto diskuze však nebyly poslední, které se vzhledem k jazykovému zákonu vedly. Největším problémem se do budoucna ukázal samotný obsah jazykového zákona, který mnohé skupiny kritizovaly.

2.3.4.2 Situace po přijetí jazykového zákona

Jak již bylo několikrát řečeno, jazykový zákon se ukázal být v počátcích soužití československého národa zejména s Němci jako zvláště citlivý⁶⁴, jelikož jak uvádí Broklová⁶⁵, zakotvil převahu Čechů a Slováků v oblasti jazykové. S přijetím jazykového zákona „...došlo k uplatnění dvou principů: principu personality a principu teritoriality. Princip personality platil pro jazyk státní, tedy československý, zatímco princip teritoriality platil pro jazyky národnostních menšin. Jazyková práva národnostních menšin tedy nebylo možno uplatnit na celém území ČSR, nýbrž pouze v soudních okresech, ve kterých podle posledního soupisu lidu bydlelo alespoň 20 procent státních občanů téhož, však jiného jazyka než československého.“⁶⁶

Dominanci československého jazyka je možné spatřit již v samotném prvním paragrafu jazykového zákona, který prohlásil jazyk československý

⁶² TAUCHEN, J. *K některým otázkám právní úpravy jazykového práva v první ČSR z německého pohledu*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 524. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/SBORNIK.pdf>.

⁶³ Tamtéž, s. 524–525.

⁶⁴ SOUKUPOVÁ, B. *JAZYKOVÝ ZÁKON (1920): Česká odplata, upevňování národního charakteru státu, hospodářsko-sociální pragmatismus, nebo kultivace tradice bilingvismu? K názorům české veřejnosti na významy státního jazyka*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2015, s. 29. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/2263/lurid_4_2015_03_Soukupova.pdf.

⁶⁵ BROKLOVÁ, E. *Sté výročí vzniku první československé ústavy*. Praha, 2020, s. 105. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2020/2/PRAVNIK_2_2020_TEXT_85-204.pdf.

⁶⁶ TAUCHEN, J. *K některým otázkám právní úpravy jazykového práva v první ČSR z německého pohledu*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 525. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/SBORNIK.pdf>.

za státní a oficiální jazyk, a tím tak byla automaticky určena dominance československého národa, respektive československého jazyka. Pojem „československý jazyk“ v sobě obsahoval pouze češtinu a slovenštinu, o německém jazyku, ani o jazycích ostatních menšin žijících na území první ČSR nebylo v § 1 ani zmínky. § 2 sice menšinám přiznával určitá práva k užití jejich mateřského jazyka, jednalo se ovšem, jak jsem již uvedla výše, s ohledem na princip teritoriality o možnost omezeného užívání. O omezené užívání šlo proto, jelikož právo na používání menšinových jazyků v úředním styku, bylo umožněno pouze menšinám v těch okresech, kde tyto menšiny tvořily alespoň 20 % obyvatelstva. Mnoho menšinových komunit, které tuto hranici nedosahovaly, právo užívat svůj mateřský jazyk tak vůbec neměly. I v § 3 bylo právo na užití menšinového jazyka ve styku s úřady podmíněno stejným 20 % limitem. V ustanovení § 4 spatřuji opět snahu o prosazení pouze dvou národních skupin, s ohledem na stanovení pravidla pro užívání češtiny a slovenštiny, přičemž ostatní menšiny opět zůstaly v podřízeném postavení, protože pro jejich mateřský jazyk podobné pravidlo neexistovalo. § 7, který svěřil příslušnost pro rozhodování jazykových sporů do rukou státních orgánů, znamenal pro příslušníky jazykových menšin nemožnost přímé obrany svých práv na regionální úrovni. Příslušníci menšin tak byli nuceni obracet se při sporech o užití jazyka na celostátní orgán, který byl pod silným vlivem české a slovenské administrativy.

Tehdejší ministr spravedlnosti František Veselý řekl, že jazykový zákon reaguje na: „...starou, hlubokou ránu jazykovou, kterou nám Vídeň zasadila. Rakousko příliš tvrdě využívalo své moci k potlačování jazyka našeho, příliš malicherně a svévolně dráždilo city lidové, ponižovalo jazyk český a upíralo mu rovnocennost a platnost zejména v užívání úředním. Čistě rakouská konstrukce rozdílů mezi jazykem vnitřním a vnějším, která nutila českého soudce z Mělníka, aby českému soudci v Kolíně v české věci psal dopis německý... proti tomu zákonné zamítání českých žádostí a žalob u soudců v Žatci, Teplicích a ve Štětí... každý záznam ve spisech německý, každý dopis vyšší stolicí, každá relace úředního sluhy aby byly německé, heslo, že bez němčiny se nikdo nemůže stát ani kaprálem, úplné vylučování češtiny ze života důstojníků, nucení, aby se český úředník českému prezidentovi např. v Písku představoval německy, a podobné akty jazykového násilí

nashromáždily za staletí svého trvání v duši českého člověka mnoho trpkosti, rozhořčení, ale zejména i nedůvěry k Němcům.“⁶⁷

Opačného názoru byla českoněmecká opozice, která jazykový zákon považovala za nemorální akt. Již od počátku příprav ústavní listiny i jazykového zákona se na účet obou dokumentů německá populace žijící v první ČSR ostře vyjadřovala. Ze strany Němců padala obvinění ze zrady demokracie či znásilňování nečeských národů. Československá vláda byla dokonce obžalována za násilnou cechizaci státní byrokracie. Jak uvádí Soukupová⁶⁸, českoněmečtí politici se odvolávali na zájmy státu, na druhé straně však prakticky hájili pouze zájmy vlastní, tedy zájmy menšinové.

2.3.4.3 Vládní nařízení a problémy spojené s jejich přijetím

Jak již bylo v předchozích podkapitolách uvedeno, jazykový zákon stanovoval základní rámec pro užívání jazyků, přičemž jeho upřesnění mělo být provedeno až prostřednictvím vládního nařízení. Toto nařízení však bylo přijato až v roce 1926, tedy s šestiletým zpožděním.⁶⁹ Než došlo k přijetí zmíněného nařízení, jazykový zákon byl do roku 1926 zčásti proveden také za pomoci některých speciálních norem. Jednalo se například o:

- *Vládní nařízení č. 324/21 o názvech měst, obcí, osad a ulic, jakož i o označování obcí místními tabulkami a číslování domů.* Toto nařízení zavedlo úřední jméno/název v souladu s jazykem československým. Nápis na místních tabulkách, která označovala města a obce se musela činit vždy v jazyce oficiálním. V případě, kdy by se ale obecní zastupitelstvo usneslo na názvu ulice či veřejného místa v obci v jazyce jiném než československém, tento název musel stát vedle názvu provedeném v oficiálním jazyce, pokud se jednalo o obec, kde československé obyvatelstvo tvořilo alespoň 20 %.

⁶⁷ VESELÝ, F. *Jazykový zákon*. Čas, 1920, s. 1.

⁶⁸ SOUKUPOVÁ, B. *JAZYKOVÝ ZÁKON (1920): Česká odplata, upevňování národního charakteru státu, hospodářsko-sociální pragmatismus, nebo kultivace tradice bilingvismu? K názorům české veřejnosti na významy státního jazyka*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2015, s. 33. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/2263/Iurid_4_2015_03_Soukupova.pdf.

⁶⁹ PETRÁŠ, R. *Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Praha, 2009, s. 214–217.

- *Vládní nařízení č. 3/1922 o stanovách poradního sboru pro otázky hospodářské* ve svém § 10 stanovilo povinnost užívat při výkonu funkce pouze jazyk státní.
- *Jednací řád ústavního soudu č. 255/22* obsahoval v čl. 64 povinnost užívat jako jazyk jednací jazyk československý.⁷⁰

Oproti výše uvedeným vládním nařízením a jednacímu řádu přinesla ale až mnohem komplexnější úpravu jazykové otázky již zmiňovaná vládní nařízení z 3. února č. 17/1926 Sb. a částečně i vládní nařízení č. 229/1928 Sb. Ty, až o šest let později od účinnosti jazykového zákona, tento zákon detailněji provedly. Jazykový zákon totiž v řadě věcí odkazoval na budoucí nařízení, která měla na starost detailnější úpravu mnoha otázek. Konkrétně ustanovení § 1, § 2 a § 8 jazykového zákona obsahovala zmocňovací doložky, jednalo se například o:

§ 1 odst. 3 jazykového zákona: *„Podrobnější předpisy o povinnosti úředníků a zřízců státních, jakož i úředníků a zřízců státních ústavů a státních podniků, aby uměli československy, upraveny budou nařízením.“*

§ 2 odst. 2 jazykového zákona: *„Nařízením bude ustanoveno, pokud a při kterých soudech a úřadech, jichž působnost omezena jest na jediný okres, a sice okres s takovou národní menšinou, jakož i soudech a úřadech jim instančně bezprostředně nadřízených, lze omeziti se na vydání vyřízení pouze v jazyku strany.“*

§ 8 odst. 1 jazykového zákona: *„Zevrubnější provedení tohoto zákona stane se nařízením státní moci výkonné, jež upraví v duchu tohoto zákona také užívání jazyků pro úřady samosprávné, zastupitelské sbory a veřejné korporace (§ 3), jakož i pro ony úřady a veřejné orgány, jichž působnost vztahuje se na menší obvody než jest soudní okres, anebo jež nemají svého zvláštního obvodu.“⁷¹*

Zmíněná vládní nařízení č. 17 a č. 229 konkretizovala ustanovení jazykového zákona a období po jejich přijetí by se dalo označit za další období jazykového práva československého.⁷² Jestli bylo v předešlé podkapitole uvedeno,

⁷⁰ SOBOTA, E. *Národnostní právo československé*. Brno: Barvič & Novotný, 1927, s. 26.

⁷¹ § 1 a násl. zákona č. 122/1920 Sb., jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1703/0/2/zakon-c-122-1920-sb-podle-129-ustavni-listiny-jimz-se-stanovi-zasady-jazykoveho-prava-v-republice-ceskoslovenske/zakon-c-122-1920-sb-podle-129-ustavni-listiny-jimz-se-stanovi-zasady-jazykoveho-prava-v-republice-ceskoslovenske>.

⁷² CHALUPNÝ, V. *Československé jazykové právo se zřetelem k judikatuře nejvyššího správního soudu*. Praha, 1933, s. 7.

že se jazykový zákon, který stanovil československý jazyk za státní oficiální jazyk, ukázal jako citlivý, citlivá byla především tato prováděcí jazyková nařízení, na jejichž základě museli němečtí státní úředníci vykonat zkoušku z češtiny.⁷³ I sami tvůrci si byli vědomi mezer, které jazykový zákon obsahoval. I jeden z poslanců, František Hnídek pronesl, že si je vědom nedostatků, které jazykový zákon má, avšak i přes tyto nedostatky byl jazykový zákon v jeho očích zpracován nejlépe, jak na tehdejší nelehkou situaci zpracován být mohl.⁷⁴ Petráš⁷⁵ se ve své publikaci k jazykovým nařízením také staví spíše negativně. Popisuje je totiž jako projev českého nacionalismu.

2.3.4.4 Vládní nařízení č. 17/1926 Sb.

Vládní nařízení č. 17/1926 Sb., jímž se provádí ústavní zákon jazykový pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy (dále jen „vládní nařízení č. 17“), detailně upravovalo používání státního jazyka v různých oblastech veřejné správy, konkrétně pak při úřadování. Pojem úřadování byl totiž použit již v jazykovém zákoně, ale až vládní nařízení č. 17 v čl. 1 odst. 2 blíže specifikovalo, jaké činnosti pod tento pojem spadají, jednalo se o:

- a. přijímání podání, jejich opatřování podací značkou, přijímání vyjádření a návrhů stran,
- b. sepisování úředních zápisů o prohlášení stran,
- c. jednání o stranách a pořizování zápisů o těchto jednáních,
- d. konání porad, úřední styk mezi jednotlivými odděleními, dávání příkazů kanceláři, vyřizování podání a návrhů, vydávání vyřízení ex offo,
- e. korespondence s jinými státními i samosprávnými úřady, zastupitelskými sbory a veřejnými korporacemi,
- f. používání tiskopisů (zejména rejstříků, záznamů a seznamů) a zapisování do nich,

⁷³ RADA, I.; VANÍČEK, V.; ČORNEJ, P.; ČORNEJOVÁ, I. a BĚLINA, P. *Dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 1992, s. 169.

⁷⁴ Zápis 125. schůze Národního shromáždění ze dne 27. 2. 1920. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/125schuz/s125001.htm>.

⁷⁵ PETRÁŠ, R. *Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Praha, 2009, s. 214 a násl.

- g. zapisování do veřejných knih, rejstříků a jiných záznamů a připojování doložek o takových zápisech na listiny,
- h. ověřování podpisů na listinách a ověřování opisů listin,
- i. vydávání vyhlášek ve své působnosti,
- j. vnější i vnitřní označování budov a úřadoven,
- k. připojování úřední pečeti na listiny a spisy a podávání zpráv, sdělení a výkazů nadřízeným úřadům.⁷⁶

Veškeré výše uvedené činnosti měly u soudů, úřadů, podniků a orgánů podřízených ministrům vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, probíhat výhradně v jazyce československém.

Vládní nařízení č. 17 dále stanovilo pravidla pro soudy, úřady, veřejné instituce a podniky, včetně jejich komunikace s veřejností a mezi sebou navzájem – opět vše při užití státního jazyka. Toto nařízení také podobně jako jazykový zákon řešilo otázky týkající se jazykových menšin. Zejména řešilo podmínky, za kterých mohly menšiny používat svůj mateřský jazyk v úředním styku. Příslušníci národnostních menšin mohli v první ČSR používat menšinový jazyk v závislosti na počtu dané menšiny v daném soudním okrese. V oblasti s méně než 20 % menšinového obyvatelstva úřední jednání probíhalo primárně ve státním jazyce. V oblasti s alespoň 20 % menšinového obyvatelstva mohli příslušníci menšiny vedle státního jazyka používat i svůj menšinový jazyk. Oblasti s minimálně dvoutřetinovou většinou menšiny bylo možné vést veškerá úřední jednání výhradně v menšinovém jazyce.⁷⁷ Jak uvádí Tauchen⁷⁸, tyto podmínky na užití menšinového jazyka byly osobním právem příslušníka dané menšiny. To se opět jevilo jako

⁷⁶ Čl. 1 odst. 2 vládního nařízení č. 17/1926 Sb., ze dne 3. února 1926, jímž se provádí ústavní zákon jazykový pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/4091/0/2/vladni-narizeni-c-17-1926-sb-jimz-se-provadi-ustavni-zakon-jazykovy-pro-obor-ministerstva-vnitra-spravedlnosti-financi-prumyslu-obchodu-a-zivnosti-verejnych-praci-a-verejneho-zdravotnictvi-a-telesne-vychovy-pro-verejne-korporace-podlehajicim-temto-ministerstvom-v-republice-ceskoslovenske-jakoz-i-pro-urady-mistni-samospravy/vladni-narizeni-c-17-1926-sb-jimz-se-provadi-ustavni-zakon-jazykovy-pro-obor-ministerstva-vnitra-spravedlnosti-financi-prumyslu-obchodu-a-zivnosti-verejnych-praci-a-verejneho-zdravotnictvi-a-telesne-vychovy-pro-verejne-korporace-podlehajicim-temto-ministerstvom-v-republice-ceskoslovenske-jakoz-i-pro-urady-mistni-samospravy>.

⁷⁷ PETRÁŠ, R. *Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Praha, 2009, s. 319 - 321.

⁷⁸ TAUCHEN, J. *K některým otázkám právní úpravy jazykového práva v první ČSR z německého pohledu*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 525. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/SBORNIK.pdf>.

problematické, zejména například při zastoupení menšinového příslušníka advokátem, jelikož advokát tak neužíval svého jazykového práva, avšak byl nucen řídit se jazykovým právem osobou zastoupenou. „*Toto pravidlo bylo v praxi pro občany německé národnosti diskriminující, neboť pokud by např. chtěl Němec svoji českou manželku zastupovat v soudním řízení týkající se urážky na cti (v příslušném soudním okrese s 20 % německou menšinou), musel by používat státní jazyk.*“⁷⁹

Dalším velkým úskalím vládního nařízení č. 17 bylo vyřešení otázky, zda mají státní úředníci a státní zřízení povinnost ovládat československý jazyk. V době, kdy byl přijímán jazykový zákon panovalo mezi tvůrci ústavní listiny a jazykového zákona přesvědčení, že povinnost ovládat češtinu či slovenštinu budou mít pouze ti úředníci, kteří zastávají důležitý post. Osoby, které tedy sice byly státními zřízenci, ale jednalo se například o dělníky, československý jazyk ovládat nemusely, tedy alespoň do doby, než došlo k přijetí oného vládního nařízení. „...*jazykové nařízení číslo 17, které znalost československého jazyka slovem i písmem ukládala všem státním zaměstnancům, od poštovního úředníka v Chebu po železničního zřízence v Liberci.*“⁸⁰ Hlava XII. (čl. 60–68) vládního nařízení č. 17 s názvem *O jazykové způsobilosti státních zaměstnanců a orgánů* zakotvila povinnost úplné znalosti československého jazyka u osob vykonávajících službu u soudů, úřadů a ústavů. Za osobu znalou státního jazyka se dle čl. 60 odst. 1) vládního nařízení č. 17 považoval ten, kdo ve státním jazyku dokáže samostatně konat službu, vést úřad a jednat se stranami. Znalost státního jazyka musel uchazeč o konkrétní pozici rovněž prokázat, a to:

1. vysvědčením veřejného učiliště s vyučovacím jazykem státním, jež s prospěchem navštěvoval, je-li nepochybné, že od té doby znalosti jazyka státního nepozbyl, nebo;
2. vysvědčením, že vykonal s prospěchem některou praktickou zkoušku pro svůj služební obor zcela nebo částečně ve státním jazyku, anebo;
3. vysvědčením o zkoušce vykonané před zvláštní zkušební komisí.

V případě nedostatku osob, které disponují odbornou vzdělaností pro konkrétní obor a zároveň znalostí státního jazyka si vládní nařízení č. 17 v čl. 61 odst. 1) ponechávalo možnost pro přijetí osoby, která prokáže alespoň

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ JEMELKA, L. *Jazykové zásady první republiky*. Brno: In Universitas, 2003, s. 8. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/universitas/article/download/1786/1413/1858>.

částečnou znalost státního jazyka, s podmínkou písemného příslibu, že daná osoba do roka prokáže úplnou znalost jazyka státního. Tato výjimka však byla podmíněna ještě schválením příslušným ministrem. Je nezbytné zmínit, že dle znalost státního jazyka se nevztahovala pouze na osoby nově přijímané na konkrétní pracovní pozici, dle čl. 64 odst. 1) vládního nařízení č. 17 museli soudci, čekatelé a jiní zaměstnanci prokázat do půl roku od účinnosti vládního nařízení č. 17, že ovládají státní jazyk.⁸¹

V soudních okresech, kde více než 20 % obyvatel tvořili příslušníci jazykové menšiny, stejně jako u nadřízených soudů a úřadů v těchto regionech, mělo být podle jazykového nařízení zajištěno, aby zde působili soudci, úředníci a další zaměstnanci schopní komunikovat a vyřizovat záležitosti i v jazyce dané menšiny. Co se opět jeví jako diskriminující ve vztahu k úředníkům patřícím k jiné jazykové menšině je fakt, že Čeští úředníci nemuseli skládat žádnou povinnou jazykovou zkoušku – stačilo, aby doložili znalost menšinového jazyka například vysvědčením. Neexistoval totiž žádný právní předpis, který by vyžadoval, aby čeští úředníci v německy mluvících okresech skutečně ovládali němčinu.

Dále čl. 70 odst. 1 vládního nařízení č. 17 stanovil zvláštní úpravu pro jednacím jazyk obcí. Toto ustanovení nechávalo úpravu jednacím jazyka v rukách obcí, avšak není žádným překvapením, že i tato „volnost“ byla omezena určitými pravidly. Jednalo se o podmínku, která říkala, že v případě, kdy dle posledního sčítání lidu netvořili příslušníci menšiny dané obce minimálně 20 % z celkového obyvatelstva obce, jednacím jazykem musel být výhradně jazyk československý. V případě, kdy by obec, kde je více příslušníků státního jazyka než příslušníků jazykové menšiny, i přes tento fakt rozhodla, že jednacím jazykem obce má být jazyk menšiny, na základě čl. 70 odst. 1 tak byly za jednacím jazyk považovány jazyky oba, tedy jazyk menšiny i jazyk státní. Poslední věta prvního odstavce čl. 70

⁸¹ Hlava XII vládního nařízení č. 17/1926 Sb., ze dne 3. února 1926, jímž se provádí ústavní zákon jazykový pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy. Dostupné z: [https://www.aspi.cz/products/lawText/1/4091/0/2/vladni-narizeni-c-17-1926-sb-jimz-se-provadi-ustavni-zakon-jazykovy-pro-obor-ministerstva-vnitra-spravedlnosti-financi-prumyslu-obchodu-a-zivnosti-verejnych-praci-a-verejneho-zdravotnictvi-a-telesne-vychovy-pro-verejne-korporace-podlehajicim-temto-ministerstvom-v-republice-ceskoslovenske-jakoz-i-pro-urady-mistni-samospravy](https://www.aspi.cz/products/lawText/1/4091/0/2/vladni-narizeni-c-17-1926-sb-jimz-se-provadi-ustavni-zakon-jazykovy-pro-obor-ministerstva-vnitra-spravedlnosti-financi-prumyslu-obchodu-a-zivnosti-verejnych-praci-a-verejneho-zdravotnictvi-a-telesne-vychovy-pro-verejne-korporace-podlehajicim-temto-ministerstvom-v-republice-ceskoslovenske-jakoz-i-pro-urady-mistni-samospravy/vladni-narizeni-c-17-1926-sb-jimz-se-provadi-ustavni-zakon-jazykovy-pro-obor-ministerstva-vnitra-spravedlnosti-financi-prumyslu-obchodu-a-zivnosti-verejnych-praci-a-verejneho-zdravotnictvi-a-telesne-vychovy-pro-verejne-korporace-podlehajicim-temto-ministerstvom-v-republice-ceskoslovenske-jakoz-i-pro-urady-mistni-samospravy).

přiznávala jazyku, kterým hovořili příslušníci menšiny a kteří v obci tvořili alespoň 50 %, automaticky postavení jazyka jednacím. Jak uvádí Jemelka⁸², tyto pravidla se ale nevztahovaly na Národní shromáždění, který měl svou vlastní úpravu týkající se užívání jazyku ve svém jednacím řádu. To stejné platilo pro veškeré ostatní státní úřady, ve kterých veškeré úřadování probíhalo ve státním oficiálním jazyce, a kde nehledě na procentní zastoupení menšinových obyvatel v daném soudním okrese, muselo vše probíhat v jazyku československém.

Petráš⁸³ v tomto vládním nařízení viděl příčinu zhoršení už tak napjatých vztahů s menšinami. Konkrétně uvedl: „*Jazyková otázka, která již sama o sobě je objektivně dost složitá, byla nařízením č. 17/1926 Sb. z. a n. spíše ještě více zkomplikována. V oblasti vnitřního úředního jazyka (právo ČSR tento pojem ovšem neznalo) byla důsledně provedena zásada převahy státního jazyka, a to navíc komplikovaným a těžko srozumitelným způsobem. Ještě problematičtější a složitější byla úprava vnějšího jazyka, ta při praktické aplikaci vytvářela spletitou soustavu, která byla přitom důsledně prosazována i v malicherných detailech, a vyvolávala tak odpor menšin. Byla zde snaha prosazovat státní jazyk (to byla jedna z příčin jejich překomplikovanosti), protože v jazykovém zákoně se v roce 1920 i s ohledem na menšinovou smlouvu přednost československého jazyka nestanovila tak výrazně.*“⁸⁴

2.3.4.5 Vládní nařízení č. 229/1928 Sb.

Vládní nařízení č. 229/1928 Sb., kterým se upravuje užívání jazyků pro zemská a okresní zastupitelstva a zemské a okresní výbory, zřízené podle zákona ze dne 14. července 1927, č. 125 Sb. z. a n., o organizaci politické správy (dále jen „vládní nařízení č. 229“), se zaměřovalo na užívání jazyků v rámci zemských a okresních zastupitelstev a výborů. Upřesňovalo, jakým způsobem mají tyto samosprávné orgány aplikovat ustanovení jazykového zákona, zejména v oblastech s významným, tedy alespoň 20 % zastoupením národnostních menšin. Vládní nařízení č. 229 se tedy snažilo, aby komunikace a dokumentace u zemských a okresních zastupitelstev a výborů reflektovala jazykové složení obyvatelstva daného regionu. Primárním cílem však opět bylo, aby se jednání u zmíněných

⁸² JEMELKA, L. *Jazykové zásady první republiky*. Brno: In Universitas, 2003, s. 8. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/universitas/article/download/1786/1413/1858>.

⁸³ PETRÁŠ, R. *Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Praha, 2009, s. 214–217.

⁸⁴ Tamtéž.

orgánů konalo v jazyce československém. Dokladem toho byl například článek 9, který v odstavci 1) říkal: „*Tam, kde podle předchozích ustanovení je přípustno užívat vedle státního jazyka také jazyka národní menšiny, sluší jazyka státního užívat na místě prvním.*“ a v odstavci 2) pravil: „*Ustanovení čl. 2–7 o tom, že členové v případech tam uvedených užívají jazyka národní menšiny, nevyklučují možnosti, aby užíli v případech těch jazyka státního.*“.⁸⁵

Kvůli přísným podmínkám o znalosti a užívání československého jazyka, které byly zakotveny v jazykovém zákoně a ve vládních nařízeních, tak v letech 1921–1930 přišlo o místo 33 000 českých Němců, které nahradilo 41 000 Čechů.⁸⁶

2.3.4.6 Jazyková úprava v Podkarpatské Rusi

Jak již bylo uvedeno v podkapitole 2.2.4 *Postavení podkarpatské Rusi na základě smlouvy ze Saint-Germain*, Podkarpatská Rus se stala součástí první ČSR, přičemž jazyková úprava byla dle jazykového zákona svěřena vlastnímu sněmu, který měl být s ohledem na § 3 ústavní listiny z roku 1920 zřízen. Oficiální autonomní jazyková úprava tak nikdy provedena nebyla, jelikož nedošlo ke zřízení sněmu a tím pádem nedošlo k uskutečnění úpravy dle § 3 ústavy z roku 1920 a ani k uskutečnění § 6 jazykového zákona.

Vyřešení jazykové otázky v Podkarpatské Rusi bylo však i přes neexistenci vlastního sněmu na místě, a to čistě z praktických důvodů – muselo se vyřešit, jakým jazykem se bude úřadovat a jaký jazyk bude vyučován ve školách, tedy jaký jazyk bude tzv. vnitřním jazykem Podkarpatské Rusi. Generální statut Podkarpatské Rusi rozhodl, že úřední jazyk a jazyk, kterým se bude vyučován ve školách bude „lidový jazyk“, kterým je rusínské nářečí. Tento pojem však neřešil, jaký jazyk je tedy ve skutečnosti používán. Slovanské obyvatelstvo na území Podkarpatské Rusi totiž stále nehovořilo stejným jazykem a užívalo se několik nářečí: užské, verchovinské, mukačevské, marmarošské a huculské. Jak uvádí autoři Rychlíkovi⁸⁷,

⁸⁵ Čl. 9 vládního nařízení č. 229/1928 Sb, ze dne 29. prosince 1928, kterým se upravuje užívání jazyků pro zemská a okresní zastupitelstva a zemské a okresní výbory, zřízené podle zákona ze dne 14. července 1927, č. 125 Sb. z. a n., o organizaci politické správy. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/4752/1/2/vladni-narizeni-c-229-1928-sb-kterym-se-upravuje-uzivani-jazyku-pro-zemska-a-okresni-zastupitelstva-a-zemske-a-okresni-vybory-zrizenepodle-zakona-ze-dne-14-cervence-1927-c-125-sb-z-a-n-o-organizaci-politicke-spravy/vladni-narizeni-c-229-1928-sb-kterym-se-upravuje-uzivani-jazyku-pro-zemska-a-okresni-zastupitelstva-a-zemske-a-okresni-vybory-zrizenepodle-zakona-ze-dne-14-cervence-1927-c-125-sb-z-a-n-o-organizaci-politicke-spravy>.

⁸⁶ BAUER, F. a kol. *Tisíc let česko-německých vztahů*. Praha, 1995, s. 195.

⁸⁷ RYCHLÍK, J.; RYCHLÍKOVÁ, M. *Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918-1946*. Praha: Vyšehrad, 2016, s. 159–160.

vojenský diktátor Podkarpatské Rusi generál Hennocque již v roce 1919 žádal vládu o rozhodnutí, jaký jazyk bude užíván v úředním styku. Vláda toto rozhodnutí několikrát odsunula na jiné orgány a celá věc nakonec skončila až před Českou akademií věd a umění, která měla na tehdejší jazykovou situaci v Podkarpatské Rusi poskytnout svůj odborný názor. S ohledem na výše uvedené se 4. prosince 1919 sešla odborná komise, která si za primární cíl kladla vyřešení otázky, zda se v rusínských školách bude vyučovat ruštinou, spisovnou ukrajinštinou či se zavede zcela nový jazyk opírající se o již zmíněné rusínské nářečí. Závěry komise nakonec vypadaly následovně:

1. Komise ve svých závěrech uvedla, že jí nepřísluší rozhodovat o spisovném jazyku jiného národa, proto současně sdělila, že se o spisovném jazyku vysloví jen s výhradou, že její hlas nebude brán na vědomí více než vůle obyvatelstva Podkarpatské Rusi.
2. Komise sdělila, že vytvořit nový spisovný jazyk by bylo pro obyvatele Podkarpatské Rusi těžké a pochybné, proto tento krok nedoporučila.
3. Dále komise uvedla, že rusínské nářečí, o kterém pojednával Generální statut, je nářečí maloruské, a proto by se jako spisovný jazyk měl uznat jazyk maloruský, což je haličská ukrajinština.
4. Aby však tamější obyvatelé nezapomněli, že jako Ukrajinci jsou stále součástí ruského národu, komise doporučila povinnou výuku ruského jazyka na středních školách.
5. Komise následně doporučila prozkoumání literatury, která se snažila vytvořit nový spisovný jazyk.⁸⁸

Výsledkem tedy bylo, že rusínští učitelé se měli dohodnout, jakým jazykem bude probíhat výuka ve školách. K této dohodě však nedošlo, proto si každý učitel vyučoval jazykem, který mu přišel vhodný. Tato situace z pochopitelných důvodů ale nebyla dlouhodobě udržitelná. V Podkarpatské Rusi existovaly dva tábory – ruský (tradiční) a ukrajinský. Každý z těchto táborů se snažil dosáhnout svého cíle, tedy prosazení jím požadovaného jazyku. Jazyková otázka v Podkarpatské Rusi

⁸⁸ BUREŠOVÁ, J. *Některé projevy vztahu Čechů k Podkarpatské Rusi v prvních letech existence Československé republiky*. Košice, 1997, s. 50.

byla nakonec řešena politicky – u moci byla vláda A. Vološina, který jako úřední jazyk zavedl ukrajinštinu a ta byla také zavedena do škol.

Závěrem bych k problematice Podkarpatské Rusi uvedla, že článek 100 vládního nařízení č. 17 v odst. 2) a 3) sice přiznával jazyku ruskému privilegované postavení na území Podkarpatské Rusi, avšak mimo něj se příslušníci této menšiny museli řídit vládními nařízeními. Jako vnitřní jazyk byla tedy na území Podkarpatské Rusi zakotvena ukrajinština, avšak jako jazyk vnější i pro Podkarpatskou Rus ve styku se státními úřady platila povinnost užívání jazyka československého, nehledě na procentuální zastoupení v konkrétním soudním okrese.

3 JAZYKOVÉ PRÁVO A JEHO PRÁVNÍ ÚPRAVA V OBDOBÍ DRUHÉ REPUBLIKY A PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA (1938–1945)

3.1 Stručná charakteristika období

3.3.1 Charakteristika třicátých let 20. století do podepsání mnichovské dohody

Ve třicátých letech 20. století stále sílil vliv fašismu, jehož důsledkem docházelo ke zhoršování postavení československého státu. Fašismus a nacismus nejvíce nabral na síle a začal představovat skutečné riziko poté, co Adolf Hitler nastoupil v Německu k moci. Mezinárodní napětí stále sílilo, postupně došlo ke zhroucení versailleského systému a jak uvádí Schelle⁸⁹, československý stát se dostával do stále větší mezinárodní politické izolace. Henleinovské hnutí v českém pohraničí i radikální křídlo Hlinkovy slovenské ľudové strany na Slovensku začínaly představovat skutečnou hrozbu. V německém generálním štábu dokonce vznikl plán zvaný „Fall Grün“, jehož cílem mělo být rozbití československého státu za pomoci německé menšiny. Na základě tohoto plánu Hitler vyzval Němce, kteří v československém státu žili, ke sjednocení a sudetoněmecká strana⁹⁰ (dále jen „SdP“) dostala pokyn ke kladení nepřijatelných podmínek československé vládě. SdP se dále uchýlila k vyhlášení tzv. karlovarských požadavků, v nichž žádala:

- úplné zrovnoprávnění německé národnostní skupiny s českým národem;
- uznání sudetoněmecké národní skupiny jako právnické osoby, což mělo za cíl ochranu rovného postavení v československém státě;
- vymezení a uznání sudetoněmeckých území;
- vybudování německé samosprávy v sudetoněmeckém území;
- zákonnou ochranu pro německé příslušníky, kteří žijí mimo území své národnostní skupiny;
- napravení bezpráví, které se na sudetských Němcích spáchalo od roku 1918;
- provedení zásady „na německém území = němečtí zaměstnanci“;
- úplnou svobodu při přiznání k německému národu.⁹¹

⁸⁹ SCHELLE, K. *Státní mechanismus meziválečného Československa*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 113–114.

⁹⁰ Sudetoněmecká strana byla politická strana působící v Československu mezi lety 1933 a 1938, která zastupovala zájmy sudetských Němců. Postupně se stala nástrojem nacistické politiky a sehrála klíčovou roli v destabilizaci první Československé republiky a jejího následného rozbití.

⁹¹ SCHELLE, K. *Československé dějiny státu a práva v dokumentech*. Brno, 1993, s. 10.

Výše uvedené požadavky byly uznány západními mocnostmi a československá vláda tak s Němci musela zahájit jednání o národnostním vyrovnání.

Následný slet okolností už byl velmi rychlý. V září roku 1938 došlo k setkání mezi A. Hitlerem a N. Chamberlainem, který v podstatě Hitlerovi přislíbil, že Velká Británie nebude Německu bránit při navrácení německého obyvatelstva zpět do „říše“⁹². Téhož názoru byla i Francie. Hitlerovy požadavky se však neustále stupňovaly, a proto byla svolána mezinárodní konference, která si za cíl kladla najít „mírové řešení“. Výsledkem této konference ráno dne 30. září 1938 podepsání mnichovské dohody, kterou podepsali představitelé Německa, Itálie, Anglie a Francie bez účasti představitelů Československa. Rozhodlo se tak „o nás bez nás“.⁹³ Vzhledem k tomu, že je mnichovská dohoda uzavřena v rozporu s mezinárodním právem i s vnitrostátním právem ČSR, je považována od počátku za neplatnou, avšak československé orgány se jí podvolily pod pohrůžkami a nátlakem.

Tehdejší prezident Edvard Beneš dne 5. října 1938 opustil svou funkci a odešel do emigrace. Na jeho postu ho nahradil JUDr. Emil Hácha.

3.3.2 Problémy na Slovensku a v Podkarpatské Rusi

Slovensko pod vlivem Hlinkovy slovenské ľudové strany (dále jen „HSLĽ“) stále více projevovalo své radikální myšlenky, které vyústily až ve vypracování návrhu zákona o autonomii Slovenska. Tento návrh zákona zformulovala HSLĽ, která v té době již spolupracovala se Sudetoněmeckou stranou. Slovinci požadovali právo národa na sebeurčení, svobodnou volbu státního zřízení, křesťanství a boj proti židovské ideologii. HSLĽ rovněž podpořila mnichovskou dohodu. Obdobný stav jako na Slovensku byl rovněž na území Podkarpatské Rusi. Radikální křídlo stále více volalo po vytvoření autonomní vlády. V Podkarpatské Rusi panoval chaos, kterého využily nacionalistické síly a došlo ke vzniku Národní strany ukrajinské za současného rozpuštění všech ostatních politických stran.⁹⁴

Dne 17. listopadu 1938 byla svolána schůze slovenských politiků, na které došlo k projednání ústavních zákonů o autonomii Slovenska a Podkarpatské Rusi.

⁹² Pojem „říše“ představuje Nacistické Německo pod vedením Adolfa Hitlera, který se stal říšským kancléřem v roce 1933. Hitler využil název "Třetí říše" jako propagandistický koncept navazující na První říši (Svatou říši římskou) a Druhou říši (1871–1918).

⁹³ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K. a KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 333 – 335.

⁹⁴ Tamtéž, s. 340 a násl.

Zákon o autonomii Slovenska byl publikován jako zákon č. 299/1938 Sb. z. a., a to pouze ve slovenském jazyce. I po vyslovení autonomie však dále platilo jednotné státní občanství. Zákon o autonomii Podkarpatské Rusi byl publikován pod č. 328/1938 Sb. z. a n., a to v českém jazyce. Autonomie Slovenska a Podkarpatské Rusi tak vedly ke realizaci republiky a postavení již takto selektovaného československého státu, vedlo k oslabení na mezinárodní úrovni.⁹⁵

3.3.3. *Situace po mnichovském diktátu*

Poté, co byla podepsána mnichovská dohoda, se období Československé republiky, po vyhlášení autonomie Slovenska tedy už Česko-Slovenska, označuje jako období druhé republiky. V tomto období německá nacistická vláda stále pokračovala ve svých aktivitách, jejichž cílem byla likvidace pomnichovského Česko-Slovenska. Poslední etapa druhé republiky již značila skutečný rozklad státu. „*Slovenský sněm přistoupil po jednáních Tisa s Hitlerem k vyhlášení samostatného Slovenska 14. března 1939. Faktický zánik Česko-Slovenska završily 14. března 1939 výsledky Háchovy audience u Hitlera v Berlíně. Vyhlášení samostatnosti Sněmem Karpatské Ukrajiny 15. března 1939 už bylo jen samotným dozvukem.*“⁹⁶ Signatáři mnichovské dohody sice zaručili pomnichovskému Česko-Slovensku existenci, tento příslib však nedodrželi. Již půl roku po podepsání mnichovské dohody byl totiž dne 16. března zřízen Protektorát Čechy a Morava, jehož právním základem se stal výnos Vůdce a říšského kancléře. Tento výnos č. 75/1939 byl vyhlášen v rozhlase, otištěn v denním tisku a písemně publikován v několika sbírkách.

V protektorátu bylo zavedeno dvojí občanství, kdy menšina německých obyvatel se od té doby stala občany třetí říše (privilegovaní) a Češi příslušníky protektorátu (neplnoprávní).⁹⁷ Němci se stali německými státními příslušníky zpětně od 16. března 1939 na základě nařízení říšského protektora ze dne 20. dubna 1939.⁹⁸ JUDr. Emil Hácha zůstal na postu prezidenta, faktickou moc měl ale říšský protektor, který vykonával dohled nad správou celého Protektorátu Čechy

⁹⁵ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 441 a násl.

⁹⁶ VOJÁČEK, L.; TAUCHEN, J.; KOLUMBER, D. *České právní dějiny do roku 1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2024, s. 79.

⁹⁷ FRAJDL, Jiří. *Protektorát Čechy a Morava 1939-1945*. Moravská Třebová: Diatext, 1993, s. 11.

⁹⁸ VLČEK, L. *Němci v Protektorátu Čechy a Morava v prvních měsících okupace*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012, s. 98. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/sborniky/valecny-prozitek/vlcek-lukas.pdf>.

a Morava. Na území protektorátu fungovaly dva typy orgánů – autonomní orgány s omezenou samosprávou, jejichž pravomoci se vztahovaly pouze na české obyvatelstvo a které podléhaly říšským zákonům, a nadřazené říšské orgány, které měly rozhodující moc. Přestože představitelům českého státu byla přislíbena autonomie protektorátu, ve skutečnosti měly české protektorátní orgány pouze omezenou formální pravomoc, která byla plně podřízena říšským úřadům. Na základě nařízení protektora ze dne 20. července 1939 se protektorátní Němci řadili pod říšskou právní jurisdikci. Na základě tohoto nařízení tedy protektorátní německé obyvatelstvo představovalo zvláštní samostatnou kategorii, na kterou se nevztahovala protektorátní správa.⁹⁹ Charakter protektorátu popisuje Malý¹⁰⁰ ve své publikaci jako období nacionálně nadřazené německé diktatury s kořistickými a genocidními záměry k negermánskému obyvatelstvu. Protektorát trval až do května roku 1945.

3.2 Jazykové právo v období druhé republiky (1938–1939)

3.2.1 Akční program SdP

Už v návrzích SdP, což je politická strana, o které padla zmínka již v předchozí podkapitole (*viz. podkapitola 3.3.1 Charakteristika třicátých let 20. století do podepsání mnichovské dohody*), se dle slov Doležala¹⁰¹ počítalo s odstraněním českého jazyka ruku v ruce s prosazením němčiny jako jediného povoleného jazyka. SdP v návrzích rovněž požadovala odstranění českého školství a veškerých českých spolků a svazů, měly být zakázány také české tiskoviny. Zákaz se měl vztahovat i na české knihovny a česká knihkupectví. SdP si za cíl kladla vytvořit jednotné německé školství a doposud česká kulturní a vědecká zařízení měla být rovněž převedena do německých institucí. Výše uvedené bylo formulováno v akčním programu SdP z roku 1938, který měl jako konečný cíl německé politiky stanovit úplné zničení české národní existence. Tento akční program byl objeven koncem května 1945 na zámku v Sukoradech u Dubé mezi dokumenty Henleinova župního místodržitelství v Liberci, které sem byly přemístěny kvůli ochraně před leteckými nálety. Dokument není opatřen datem, ale pravděpodobně vznikl v nejvyšších kruzích SdP mezi květnem a srpnem 1938.

⁹⁹ Tamtéž, s. 99.

¹⁰⁰ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 441 a násl.

¹⁰¹ DOLEŽAL, J. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: NFA, 1996, s. 11.

Akční program SdP se členil na:

- I. Všeobecné poznámky
- II. Stadium akutního přiosření konfliktu
- III. Období vojenských bojových akcí
- IV. Údobí vojenské okupace
- V. Další opatření po zrušení vojenské správy

Co se týče řešení jazykové otázky, konkrétně samotné existence českého jazyka, akční program již v části „Všeobecné poznámky“ obsahoval pojednání o tom, že otázka českého národa představuje problém, přičemž na češtví se nedá pohlížet jako na svébytný národ. V této části bylo rovněž uvedeno: „*Protiněmecká propaganda dokázala v devatenáctém století odcizit Čechy německému životnímu prostředí. Obrácení tohoto vývoje je oprávněné a je životní nutností pro Německou říši. Nikdy v dějinách už nesmí dojít k českému obrození. Je nutno zničit od základu každou další možnost takového obrození.*“¹⁰² Z tohoto postoje je jasně cítit přímá souvislost s tehdejší nacistickou politikou, která usilovala o germanizaci českého prostoru a podřízení českého národa německé nadvládě. Z prohlášení je dle mého názoru patrná výrazná křivda německého národa, kterou tento národ z minulosti pociťoval a kterou chtěl německý národ Čechům vrátit za jejich nakládání s Němci, zejména Němci žijícími po vzniku první ČSR v českém pohraničí. V akčním programu v části „Všeobecné poznámky“ k českému jazyku stálo následující: „...*je třeba potlačit český jazyk. Je v německém zájmu, aby úplně zmizel. Při bojových opatřeních je však rozhodující správný taktický postup. Zejména o vyhlazení jazyka – jakožto programu – by se nemělo vůbec mluvit. Rozdrtíme české národní uvědomění tím spíše, čím bude mít nepřítel menší možnost svádět s námi pouhý zápas o jazyk.*“¹⁰³ Výše uvedené je pouze důkazem, že SdP vnímala jazyk jako nástroj moci, jelikož odstranění českého jazyka bylo považováno za možnou cestu ke germanizaci vedoucí k úplné ztrátě české národní identity za současného nuceného podřízení německé kultuře a správě. SdP si však zároveň jistě uvědomovala, že otevřená propagace touhy po odstranění českého jazyka by mohla vyvolat odpor mezi českými občany, proto v programu, jak bylo výše uvedeno,

¹⁰² písm. d), část Všeobecné poznámky Akčního programu SdP z roku 1938. Dostupné z: KRÁL, V. a FREMUND, K. *Chtěli nás vyhubit*. Praha: Naše vojsko, 1961, s. 31.

¹⁰³ Tamtéž, s. 31 a násl.

doporučovala postupné omezování češtiny spíše než její okamžitý zákaz, což je typická strategie jazykové asimilace.

Toto postupné omezování češtiny mělo ještě jeden důvod. Nacističtí Němci ještě potřebovali využít občany, kteří prokazovali znalost českého jazyka k podvratné propagandě, jak je patrné rovněž z akčního programu. Tato propaganda se měla udát prostřednictvím rozhlasu, či za pomoci shazování letáků z letadel. Český jazyk měl být rovněž využit při provedení nového vnitropolitického uspořádání dle zásad NSDAP¹⁰⁴, kdy všechna území československého státu měla být dle akčního programu obsazena Němci, včetně Němců, kteří žili v českém pohraničí a kteří disponovali znalostí českého jazyka. Tato znalost českého jazyka měla pro začátek zcela jistě zajistit hladší průběh a snadnější organizaci při provedení nového uspořádání.

Část akčního programu s názvem „Údobí vojenské okupace“ následně jasně stanovila, že jediným veřejně platným jazykem má být němčina, přičemž české školství a osvěta se na neurčito zavírají.

V části „Další opatření po zrušení vojenské správy“ je v písmenu e) s názvem Kulturní opatření uvedeno, že v časovém horizontu pěti let, počítala SdP pouze s existencí německého školství, a to od školy mateřské až po školu vysokou. Zároveň byl v tomto ustanovení vysloven požadavek na potřebu zajištění pro učitele, advokáty, lékaře a další výuky českého jazyka, ovšem pouze z toho důvodu, aby došlo k usnadnění příchodu německého obyvatelstva na území protektorátu. Zároveň tato část akčního programu obsahuje informaci o tom, že veškeré zkoušky, které byly skládány v českém jazyce, budou považovány za neplatné a pro možnost vykonávat veřejnou službu je potřeba ovládat jazyk německý.¹⁰⁵

3.3 Jazykové právo v období v Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945)

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava se postupně zhoršovaly už tak napjaté česko-německé vztahy, kdy toto „nesoužití“ v tehdejší společnosti

¹⁰⁴ Národně socialistická německá dělnická, též označovaná jako nacistická strana, byla německá krajně pravicová politická strana, jež vznikla 24. února 1920 přejmenováním Německé dělnické strany. Její členové se nazývali nacisté a v jejím čele stál po většinu její existence Adolf Hitler.

¹⁰⁵ písm. e), část Další opatření po zrušení vojenské správy Akčního program SdP z roku 1938. Dostupné z: KRÁL, V. a FREMUND, K. *Chtěli nás vyhubit*. Praha: Naše vojsko, 1961, s. 39.

kulminovalo od národního obrození¹⁰⁶ a nejvíce vygradovalo spolu s nacistickou ideologií.¹⁰⁷ I přes to, že za protektorátu byly za úřední jazyky považovány jak němčina, tak stále i čeština¹⁰⁸, němečtí okupanti měli jasný plán vůči české kultuře, školství, jazyku i samotnému českému národu – postupně jej omezovat, podrobovat germanizaci, až nakonec zcela eliminovat. Vše probíhalo v souladu s fanatickými ideologickými cíli Adolfa Hitlera a jeho vizí vytvoření třetí říše. Od 18. března 1939 plnil funkci říšského protektora K. von Neurath. Říšský protektor v podstatě zastupoval A. Hitlera a byl zmocněncem německé vlády na území protektorátu. K. von Neurath na jeho postu dne 27. září 1941 nahradil R. Heydrich. Období po zvolení R. Heydricha bylo charakteristické zesíleným terorem, snahou o stabilizaci hospodářství a promyšlenou, a ještě zesílenější germanizační politikou.

Heydrichovo smýšlení o budoucnosti českého jazyka, resp. českého národa R. Heydrich projevil už ve své řeči 4. února 1942. V tomto projevu R. Heydrich vyslovil svou ideu na poněmčení až 60 % české populace. Zbytek protektorátního českého národa, který nebude schopen poněmčení, měl být vysídlen na sever k Ledovému moři. Konkrétně ve svém projevu pravil: „*Řekl jsem již, že to vypadá, jako bychom chtěli tento prostor poněmčit, jako bychom chtěli český jazyk degradovat na nářečí, jako bychom chtěli Čechy postupně vychovat tak, aby se cítili Němci. To musím činit...*“¹⁰⁹ A jak pronesl, tak i konal.

R. Heydrich dne 17. ledna 1942 provedl správní reformu, které na úplném počátku předcházela pokyn Adolfa Hitlera z roku 1939: „*Podle Hitlerova tajného pokynu se měl nově jmenovaný protektor postarat, aby obratem přestalo platit prozatím recipované někdejší čs. právo, pokud by odporovalo říšským zájmům. Spolu s tím měly být odstraněny i symboly připomínající bývalou republiku (sochy, pomníky atd.). Němci měli jeho přičiněním v krátké době zaujmout rozhodující*

¹⁰⁶ Národní obrození bylo kulturní, jazykové a politické hnutí, které probíhalo v českých zemích od konce 18. století do poloviny 19. století. Jeho hlavním cílem bylo obnovit český jazyk, kulturu a národní identitu v reakci na dlouhodobou germanizaci a úpadek češtiny, zejména po období pobělohorském.

¹⁰⁷ VELČOVSKÝ, V. *Ideologizace výuky němčiny za protektorátu*. Praha: Univerzita Karlova, 2016, s. 2. Dostupné z: <https://e-pedagogium.upol.cz/pdfs/epd/2016/03/05.pdf>.

¹⁰⁸ *Československý jazyk a jazykový zákon*. Dostupné z: <https://www.moravskynarod.cz/ceskoslovensky-jazyk-a-jazykovy-zakon/>.

¹⁰⁹ FREMUND, K. *Chtěli nás vyhubit*. Praha: Naše vojsko, 1961, s. 150 a násl.

pozice jak ve státním aparátu, tak v protektorátním hospodářství a počítáno bylo také s patričním uplatněním „říšského jazyka“. ¹¹⁰

3.3.1. Jazyková politika v prvních letech protektorátu (do roku 1942)

Jak již bylo výše uvedeno, cílem jazykové politiky bylo oslabení češtiny a prosazení němčiny, a to i přes fakt, že německá menšina tvořila v Protektorátu Čechy a Morava pouze 240 000 osob tehdejšího obyvatelstva, tedy přibližně 4 %. Německé obyvatelstvo bylo na protektorátním území ke všemu ještě výrazně rozptýleno. „Větší počty se soustřeďovaly pouze v několika větších městech, jako např. v Brně (cca 40 000), Jihlavě (26 000), Olomouci (20 000), Moravské Ostravě a Českých Budějovicích (v obou asi 8 800), relativně nejvíce pak bylo Němců v Praze (42 000).“ ¹¹¹

Dle Dittmanna ¹¹² měl však český národ ke svému jazyku specificky silnou vazbu. Češi ve svém jazyku spatřovali svou národnost, rys české kultury a dovolují si tvrdit, že i svou samotnou existenci. I proto nacističtí Němci tušili, že násilná germanizace s cílem úplného zničení českého jazyka je právě tou nejsilnější zlou zbraní, která pokud by naplnila svůj zamýšlený účel, vedla by k zániku českého národa jako takového. Nacističtí Němci však možná netušili, až jak moc je český jazyk pro český národ důležitý. V době existenčního ohrožení jak samotného českého národa, tak češtiny jako takové se českému jazyku ještě zvýšila jeho prestiž. V prvních letech protektorátu se v různých dobových tiskovinách objevovaly články, které češtinu nazývaly nejbohatším jazykem na světě a v červenci roku 1939 se na titulním listu Národních listů objevil fejeton s názvem „Mluvte česky!“.

I přesto to, že Češi boj za existenci svého jazyka vzdát nehodlali, germanizační tendence stále sílily. Již od roku 1939 vznikalo nespočet jazykových kurzů, jelikož nacisté brzy pochopili, že obyvatelé protektorátu nejsou svými jazykovými dovednostmi připraveni na novou politiku říše. Vedle jazykových kurzů byly vydávány nejrůznější jazykové příručky, které by zrychlily proces

¹¹⁰ KRÝLOVÁ, Z. *Protektorát Čechy a Morava: právo nástroj nacistické expanze*. Praha, 2014. Rigorózní práce. Západočeská univerzita v Plzni, Katedra právních dějin, s. 38. Dostupné z: <https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/handle/11025/3231/Diplomova%20prace.pdf?sequence=1>.

¹¹¹ VLČEK, L. *Němci v Protektorátu Čechy a Morava v prvních měsících okupace*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012, s. 97. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/sborniky/valecny-prozitek/vlcek-lukas.pdf>.

¹¹² DITTMANN, R. *Čeština a dějiny. Studie k moderní mluvnici češtiny*. Olomouc, 2013, s. 128 a násl. Dostupné z: <https://sites.ff.cuni.cz/ucjtk/wp-content/uploads/sites/57/2015/11/Cesky-jazyk-za-protektor%C3%A1tu.pdf>.

germanizace a osvojení si němčiny českým lidem. Hlavní institucí, která si za cíl kladla vzdělávání a propagaci němčiny byla Německá akademie v Mnichově. Tato instituce existovala již od roku 1925, ale s nástupem nacismu se od roku 1933 hlavní součástí nacistické propagandy¹¹³.

3.3.1.1 Promítnutí jazykové otázky do denního tisku a ostatních médií

Úsilí o germanizaci českého obyvatelstva, zejména o osvojení si němčiny se projevilo i v tisku. Dne 20. 12. 1941 v Lidových novinách byla otisknuta následující argumentace člena výboru Národního souručenství Václava Růžičky: „*Jako Čech ctím českou řeč, řeč své matky, ale po pravdě přiznávám, že se nemůže řadit mezi řeči mezinárodní. Proto ukládá mi můj mateřský jazyk jiné povinnosti, které nemusí mít příslušník jazyka mezinárodního, světového, tudíž i příslušník národa německého. Necítím v tom pokoření, neboť je nutno činit rozdíl: Skromnost nevylučuje národní sebevědomí. U nás je dvojjazyčnost přirozeným požadavkem, neboť nechceme zůstat jazykově izolováni.*“¹¹⁴ S ohledem na tuto argumentaci, která v podstatě nabádá k osvojení si německého jazyka je však dle mého názoru nutné připomenout, že Národní souručenství bylo jedinou povolenou politickou organizací v protektorátu, která měla za cíl sjednotit českou společnost pod německou nadvládou, proto od člena Národního souručenství tato argumentace ani nemohla být překvapivá.

Dle Velčovského¹¹⁵ německá strana kladla velký důraz na ujišťování protektorátního obyvatelstva, že toto pronikání němčiny nijak neohrožuje jazyk český. Na tuto skutečnost prý německé autority kladly nepřiměřeně velký důraz, a toto opakovaném ujišťování dle Velčovského značilo skutečnost takovou, že oficiální místa si uvědomovala neakceptaci němčiny a zároveň tedy možnost jejího odmítnutí protektorátním obyvatelstvem. V oficiálním tisku však bylo prezentováno, že již v roce 1941 došlo k výraznému zlepšení německých jazykových kompetencí protektorátním obyvatelstvem, zejména tedy těmi jedinci, kteří se studiu němčiny věnovali usilovně a poctivě. Takto interpretovalo tehdejší údajně zlepšující se jazykovou situaci České slovo ve výtisku ze dne 27. září 1941.

¹¹³VELČOVSKÝ, V. *Ideologizace výuky němčiny za protektorátu*. Praha: Univerzita Karlova, 2016, s. 46. Dostupné z: <https://e-pedagogium.upol.cz/pdfs/epd/2016/03/05.pdf>.

¹¹⁴ *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 20. 12. 1941. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:eb6b0c30-6ae1-11dd-bd2c-000d606f5dc6?page=uuid:4ac6ee79-54da-4553-b289-b8920d4be6d2>.

¹¹⁵VELČOVSKÝ, V. *Ideologizace výuky němčiny za protektorátu*. Praha: Univerzita Karlova, 2016, s. 45. Dostupné z: <https://e-pedagogium.upol.cz/pdfs/epd/2016/03/05.pdf>.

Je však nutné dodat, že během německé okupace a vzniku Protektorátu Čechy a Morava bylo vydávání Českého slova ovlivněno nacistickou cenzurou. V září 1939 byla téměř celá redakce zatčena gestapem. Přesto noviny pokračovaly ve vydávání pod dohledem okupantů, avšak obsah musel být v souladu s německou propagandou a oficiálními stanovisky. Cenzura se netýkala pouze Českého slova, veškerý protektorátní tisk podléhal nacistické cenzuře a často publikoval články podporující germanizaci a zdůrazňující význam německého jazyka.

Do propagace německého jazyka se vedle tisku zapojil i rozhlas, který dvakrát týdně od roku 1939 vysílal naučný pořad „Němčina všem“ a úzce spolupracoval s časopisem „Němčina“, kdy v rámci lekcí vysílal různá poslechová cvičení. Protektorátním kantorům bylo za úkol ukládáno své studenty nabádat k poslechu těchto rozhlasových lekcí německého jazyka.¹¹⁶

3.3.1.2 Jazyková nařízení a programy na likvidaci českého jazyka, potažmo národa

Dne 21. března 1939, tedy krátce po vzniku protektorátu, bylo vydáno nařízení o používání němčiny jako úředního jazyka v Čechách a na Moravě, zvané také Brauchitsovo nařízení.¹¹⁷ V úřadě, instituci, ústavu, kde byl vedoucím úředníkem Němec, se muselo úřadovat v němčině, i když byl orgán protektorátní správy. Zavedení dvojjazyčnosti znamenalo, že veškerá písemná komunikace mezi úřady v protektorátu, stejně jako všechny veřejné instituce a označení měrných a váhových jednotek, muselo probíhat v obou jazycích, a pozor – s němčinou na prvním místě. Nařízení z 22. ledna 1941 dokonce umožňovalo používat v úředním styku pouze německý jazyk, čeština užita být vůbec nemusela. Slovo „český“ mělo zkrátka postupně zcela vymizet z veřejného prostranství. K. von Neurath požadoval od července roku 1940 odstranit z veřejných budov veškeré nápisy neslučitelné s existencí protektorátu, zejm. pak volající po češtví. Jak konstatuje Dittmann¹¹⁸, přejmenování ulic a budov si kladlo za cíl odstranit českou stopu a zdůraznit nově vzniklou česko-německou reformační tradici. Níže si dovoluji uvést několik příkladů, kdy došlo k protektorátnímu přejmenování:

¹¹⁶ Tamtéž, s. 48.

¹¹⁷ VLČEK, L. *Němci v Protektorátu Čechy a Morava v prvních měsících okupace*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012, s. 99. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/sborniky/valecny-prozitek/vlcek-lukas.pdf>.

¹¹⁸ DITTMANN, R. *Čeština a dějiny. Studie k moderní mluvnici češtiny*. Olomouc, 2013, s. 128 a násl. Dostupné z: <https://sites.ff.cuni.cz/ucjtk/wp-content/uploads/sites/57/2015/11/Cesky-jazyk-za-protektor%C3%A1tu.pdf>.

- brněnské náměstí Svobody bylo přejmenováno na Adolf-Hitler-Platz;
- brněnská Masarykova třída na Hermann-Göring-Str.;
- ulice Londýnská na Mnichovskou atd.¹¹⁹

Ve čtyřicátých letech 20. století vzešlo ze strany nacistických Němců mnoho dalších programů, nařízení a vyhlášek, které volaly po tom stejném, a to po germanizaci českých zemí a po upevnění užívání němčiny, mezi ně patřily např.:

- Nařízení č. 16.233/1939 m. r. ze dne 22. července 1939 o nepřeložitelnosti některých německých označení a jmen;
- Nařízení č. 31.192/40 m. r. ze dne 19. srpna 1940 o užívání jazyků v telefonním styku;
- Nařízení č. 15.738/41 m. r. ze dne 5. dubna 1941 o užívání jazyků v Protektorátu Čechy a Morava v písemném styku s osobami mimo území Protektorátu.¹²⁰

V létě roku 1940 pracoval K. H. Frank a K. von Neurath na programu nesoucí označení „likvidace českého národa“. Tento program byl v mnohém shodný s akčním programem SdP. Cílem programu „likvidace českého národa“ mělo být přesně to, co je patrné již ze samotného názvu.

3.3.2 Školství a kultura jako prostředek germanizace

3.3.2.1 České školy za protektorátu

Jak uvádí Frajdl¹²¹, jedním z prostředků provedení germanizace se mělo stát školství. Dne 28. října 1939 proběhly v Praze masové demonstrace proti nacismu, přičemž v reakci na to, nacisté dne 17. listopadu 1939 zavřeli všechny české vysoké školy. Nacisté postupně započali i likvidaci českých středních škol, kdy do roku 1942 jich zlikvidovali přes 70 % z původního stavu před započítáním nacistické okupace. V souladu s likvidací českých škol se začala zavádět povinná výuka německého jazyka v českých školách na území protektorátu. Německý jazyk musel být zprvu vyučován povinně od třetí třídy, následně již od první, kdy mu bylo věnováno 4–10 hodin týdně. K. H. Frank¹²² požadoval výchovu k říšské myšlence.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 128 a násl.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ FRAJDL, Jiří. *Protektorát Čechy a Morava 1939-1945*. Moravská Třebová: Diatext, 1993, s. 46 a násl.

¹²² Člen SdP a aktivní nacist. Po okupaci českých zemí a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava působil jako státní tajemník Úřadu říšského protektora. V srpnu 1943 byl jmenován německým státním ministrem pro Protektorát Čechy a Morava.

Učitelé byli dle § 3 dekretu č. 83/1940 Sb., státního prezidenta o slibu členů vlády, veřejných zaměstnanců a jiných orgánů veřejné správy, považováni za osoby ve veřejné službě¹²³, a tím pádem se na ně vztahoval slib uvedený v § 2 odst. 1 téhož dekretu, který zněl následovně: *"Slibuji, že budu Vůdce Velkoněmecké říše Adolfa Hitlera jako ochránce Protektorátu Čechy a Morava poslušen, že budu zájmy Velkoněmecké říše k prospěchu Protektorátu Čechy a Morava podporovati, nařízení hlavy Protektorátu Čechy a Morava a jeho vlády plniti, zákony zachovávat i své úřední povinnosti svědomitě zastávati."*¹²⁴ Na základě tohoto slibu byli učitelé zavázáni k věrnosti říši a k výuce žáků směřující ke germanizaci. Tímto slibem zároveň učitelé porušili slib, který na základě nařízení č. 101/1918 Sb., veškerého ministerstva o přísaze státních úředníků, úředníků podniků a zřízenců, dali Československé republice.¹²⁵

Toto poněmčení českého školství však nešlo tak rychle, jak si Němci zřejmě představovali. Problém spatřuji především v nedostatku německých učitelů, kteří měli být dosazeni do českých škol za účelem vnesení německého jazyka do českého školství. Díky tomuto deficitu si české školy zachovávaly určitou míru samostatnosti a rozšíření němectví neprobíhalo tak rychle, jak by si nacističtí Němci představovali.¹²⁶ V českém školství rovněž chyběly učebnice, neboť staré byly zakázány a schválení nových – německých, trvalo.¹²⁷

Pro představu postavení českého jazyka uvedu příklad na středních školách. Dle Šmejkalové¹²⁸ byly dne 27. července 1939 vyhlášeny poslední předválečné

¹²³ § 3 dekretu státního prezidenta č. 83/1940 Sb. z 8.3.1940 o slibu členů vlády, veřejných zaměstnanců a jiných orgánů veřejné správy. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/8422/1/2/dekret-c-83-1940-sb-o-slibu-clenu-vlady-verejnych-zamestnancu-a-jinych-organu-verejne-spravy/dekret-c-83-1940-sb-o-slibu-clenu-vlady-verejnych-zamestnancu-a-jinych-organu-verejne-spravy>.

¹²⁴ § 2 odst. 1 dekretu státního prezidenta č. 83/1940 Sb. z 8.3.1940 o slibu členů vlády, veřejných zaměstnanců a jiných orgánů veřejné správy. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/8422/1/2/dekret-c-83-1940-sb-o-slibu-clenu-vlady-verejnych-zamestnancu-a-jinych-organu-verejne-spravy/dekret-c-83-1940-sb-o-slibu-clenu-vlady-verejnych-zamestnancu-a-jinych-organu-verejne-spravy>.

¹²⁵ Nařízení č. 101/1918 Sb. veškerého ministerstva z 28.12.1918 o přísaze státních úředníků, úředníků podniků a zřízenců. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/888/0/2/narizeni-c-101-1918-sb-o-prisaze-statnich-uredniku-uredniku-podniku-a-zrizencu>.

¹²⁶ DOLEŽAL, J. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: NFA, 1996, s. 60.

¹²⁷ DITTMANN, R. *Čeština a dějiny. Studie k moderní mluvnici češtiny*. Olomouc, 2013, s. 130. Dostupné z: <https://sites.ff.cuni.cz/ucjtk/wp-content/uploads/sites/57/2015/11/Cesky-jazyk-za-protektor%C3%A1tu.pdf>.

¹²⁸ ŠMEJKALOVÁ, M. *Výchova k vlastenectví, nebo nacistická indoktrinace? Výuka českého jazyka na středních školách Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 2010, s. 127 a násl. Dostupné z: <https://sd.usd.cas.cz/pdfs/sod/2010/01/04.pdf>.

učební osnovy pro všechny předměty vyučované na středních školách. Vzhledem k dosud omezeným zásahům okupační správy si čeština stále udržela své postavení jako ústřední předmět a počet vyučovacích hodin českého jazyka tak zůstal beze změny. O dva roky později, dne 6. srpna 1941, však proběhla zásadní reorganizace školství, na jejímž základě došlo k dorovnání počtu vyučovacích hodin německého jazyka vůči jazyku českému. Do roku 1942 dokonce došlo k navýšení vyučovacích hodin němčiny až na 8 hodin týdně na druhém stupni, čímž došlo k předběhnutí počtu hodin češtiny, které se na druhém stupni v roce 1942 věnovaly již pouze 4 hodiny týdně.

3.3.3.2 Německé školy za protektorátu

Kromě českých škol, které byly během protektorátu potlačovány, fungovaly v Protektorátu Čechy a Morava také německé školy určené primárně pro německou menšinu. Nacisté se snažili, aby do nich přecházely i české děti, zejména ty z rodin, kde měl jeden z rodičů německý původ nebo byl německé národnosti. Hlavním cílem těchto škol bylo šíření nacionálně socialistické ideologie a posilování německé identity. Znalost německého jazyka českými dětmi byla však v mnohých případech velmi nízká, mnohdy naprosto nulová.¹²⁹ Pro tyto děti se vytvářely speciální třídy, ve kterých těmto dětem měla být v co nejkratším časovém úseku vštípená němčina.

3.3.3.3 Likvidace české kultury

Postupně byli z knihoven likvidováni čeští autoři, byla omezována česká divadelní činnost i česká hudba. Především za vlády A. Eliáše do podzimu roku 1941 se čeští umělci a autoři nevzdávali. Ze strany vlády se jim také dostávalo skryté podpory, kdy česká vláda různými způsoby oddalovala či obcházela příkazy nacistických okupantů. Po nástupu R. Heidrycha a provedení jeho reorganizace se ale pozice české kultury zhoršila. Několik českých představitelů ze světa české literatury bylo popraveno. Čeští autoři se však „nedali“ a i přes tvrdý odpor nacistů a kruté podmínky se v dílech českých autorů objevovaly vlastenecké myšlenky. Mezi české autory, kteří svá vlastenecká díla tvořili i v koncentračních táborech patřili například J. Čapek (dílo *Basně z koncentračního tábora*), M. Kudeříková (dílo *Zlomky života*) či K. Poláček (dílo *Se žlutou hvězdou*).¹³⁰ Český národ v době

¹²⁹ DOLEŽAL, J. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: NFA, 1996, s. 62.

¹³⁰ FRAJDL, Jiří. *Protektorát Čechy a Morava 1939-1945*. Moravská Třebová: Diatext, 1993, s. 47–48.

nacistické okupace v mých očích prokazoval odolnost, silnou národní identitu a nezlomnou vůli, což můžeme spatřit v odhodlání bránit svou kulturu a jazyk i za cenu obrovských obětí. Český národ věřil, že pokud boj za českou kulturu a jazyk nevzdá, nedojde k zániku existence českého národa.

3.4 Postavení českého jazyka po skončení protektorátního období

Jak uvádí Dittmann¹³¹, protektorát a jeho germanizace na český jazyk zas tak velký dopad neměl. Němčinu lze sice místy zpozorovat až do dnešní doby v mluvené češtině, k přejímání lexikálních německých jednotek docházelo však již několik staletí před protektorátním obdobím, kdy velmi výrazně k tomu přispěl habsburský stát, za kterého byla němčina státním jazykem. K vnikání německých slov do českého jazyka docházelo prostřednictvím několika směrů, jednalo se např. o:

- církev a náboženství (např. biřmovat, hřbitov, původně břitov);
- rytířstvo, život u dvora a feudální správa (např. helma, hold, léno);
- vojenství (např. dráb, hejtman);
- hornictví a hutnictví (např. cín, halda, havíř, hunt);
- a další.¹³²

I Newerkla¹³³ je v novém encyklopedickém slovníku češtiny stejného názoru jako Dittmann. Rovněž totiž uvádí, že „*Vnucená dvojjazyčnost v letech protektorátu Čechy a Morava nezanechala v č. žádné zásadní stopy.*“ V důsledku protektorátu pak došlo především k osvojení nacistických názvosloví, jako je rajch, gestapo či anšlus. S názory výše uvedených autorů souhlasím, s přihlédnutím k tomu, jak velké snahy o vymýcení českého jazyka nacističtí Němci podnikali, je vniknutí pár německých lexikálních jednotek do češtiny tím nejmenším možným zlem.

¹³¹ DITTMANN, R. *Čeština a dějiny. Studie k moderní mluvnici češtiny*. Olomouc, 2013, s. 137. Dostupné z: <https://sites.ff.cuni.cz/ucjtk/wp-content/uploads/sites/57/2015/11/Cesky-jazyk-za-protektor%C3%A1tu.pdf>.

¹³² NEWERKLA S. M. *Germanismy v českém lexiku*. Brno: CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/GERMANISMÝ%20V%20%C4%8CESK%C3%89M%20LEXIKU#bibitem43>.

¹³³ Tamtéž.

4 KOMPARAČNÍ ANALÝZA JAZYKOVÝCH PRÁV VE SLEDOVANÝCH OBDOBÍCH

Právní úprava jazykových práv v českých zemích mezi lety 1918 a 1945 procházela výrazným vývojem, který byl určován nejen změnami státního zřízení, ale především politickými a ideologickými změnami v evropském prostoru. Následující komparační analýza shrnuje klíčové znaky jednotlivých období, tedy první ČSR (ale i období ještě před jejím vznikem), druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava, to vše z hlediska jazykového práva a jeho praktického uplatnění.

4.1 Jazykové právo před vznikem první ČSR

V období před vznikem první ČSR byl v českých zemích český jazyk po několik let konkurentem německému jazyku. Pozice těchto dvou jazyků se v důsledku různých historických událostí v čase různě měnily a český jazyk byl v 15. století dokonce uznán za oficiální zemský jazyk. Od pobělohorské porážky a Obnoveného zřízení zemského docházelo k upevňování němčiny jako úředního jazyka, což vyústilo v 18. století až do bodu, kdy byla čeština používána jen při slavnostních ceremoniálech.

Ke zlepšení postavení českého jazyka ale po letech přispěla revoluce, která proběhla v roce 1848 a která byla přirozenou eskalací českého národního obrození. V důsledku této revoluce došlo k dočasnému zrovnoprávnění češtiny s němčinou, avšak následně se němčina opět stala dominantním jazykem ve státní správě. Prosincová ústava z roku 1867 sice formálně zaručovala rovná práva národům monarchie, avšak v praxi se čeština nedostala na úroveň němčiny. Co se týče vzdělání, německá a česká školská síť fungovala odděleně, avšak české školství bylo často znevýhodňováno.

Charakteristické pro toto období před první republikou bylo tedy dlouhodobé „soupeření“ češtiny s němčinou, kdy do popředí se těsně před vznikem první ČSR skutečně dostala němčina. Jazyková práva obyvatelstva českých zemí se sice postupně zlepšovala, ale nikdy nebyla rovnocenná s němčinou.

4.2 Jazykové právo za období první ČSR

Toto období bylo charakteristické snahou o vytvoření demokratického právního rámce, který měl ale zároveň zohlednit existenci národnostních menšin v nově vzniklém československém státě. Jazykové právo v tomto období bylo upraveno

nejen vnitrostátními právními předpisy, ale i mezinárodními závazky – zejména Malou Saintgermainskou smlouvou.

Za jazyk státní a oficiální byl považován jazyk československý (zahrnující češtinu i slovenštinu), jak stanovil § 1 jazykového zákona. Pro jazyk československý totiž platil princip personality, avšak pro jazyk národnostních menšin platila zásada principu teritoriality. Na základě toho tak pouze v soudních okresech s alespoň 20 % menšinového obyvatelstva byla uzákoněna povinnost úřadů používat i jazyk této menšiny. Jazykové menšiny měly rovněž právo na školní výuku ve svém jazyce, avšak opět pouze omezeně – tedy ve školách zřízených pro příslušníky menšin, a to s ohledem na § 5 jazykového zákona.

I přes fakt, že pro menšiny situace zcela jistě nebyla ideální, v první ČSR platily určité právní záruky. Ústava z roku 1920, jazykový zákon a mezinárodní smlouvy co garantovaly, to bylo dodržováno. Ačkoliv právní rámec byl z mého pohledu v rámci možností vstřícný, praxe narážela na politické spory, zejména mezi českou většinou a německou menšinou, která se cítila marginalizována.

4.3 Jazykové právo za období druhé republiky

Krátké, ale turbulentní období po mnichovské dohodě přineslo zásadní oslabení právního postavení českého jazyka, a to v důsledku politické deziluze a ústupků SdP a nacistickému Německu. Po podepsání mnichovské dohody byla zahájena revize dosavadní jazykové politiky, která vedla k omezení českého jazyka ve veřejné správě, zejména v pohraničních oblastech.

Došlo k de facto opuštění koncepce československého jazyka jako jednotného státního jazyka ve prospěch jazykových autonomií, což signalizovalo erozi demokratických principů v jazykovém právu. Původně deklarovaná rovnost a zajištění práv menšin, přestávala být fakticky naplňována v územích, která byla pod tlakem nacistického vlivu, jelikož utlačováno začalo být právě české obyvatelstvo.

4.4 Jazykové právo za Protektorátu Čechy a Morava

Třetí zkoumané období bylo zásadně ovlivněno okupací a totalitní správou. Jazykové právo bylo podřízeno ideologii germanizace, přičemž český jazyk ztratil téměř veškeré formální postavení, a to i přes fakt, že byl stále, avšak již spolu s němčinou, považován za úřední jazyk. Němčina se v praxi stala dominantním jazykem veřejné správy, školství a médií. Český jazyk byl postupně vytlačován

ze státní správy, tisku i škol. V rámci nacistické politiky bylo jazykové právo zneužito jako nástroj útlaku a likvidace české identity. Nařízení a projevy nacistických představitelů jasně demonstrovaly cílenou degradaci českého jazyka. Co se týče vzdělání, došlo k uzavírání českých škol, omezení českého jazyka ve výuce a kultuře a cílenému ničení českých kulturních institucí. Jazykové normy již nesloužily ochraně práv, ale byly součástí ideologického útlaku a nástrojem germanizace.

4.5 Závěrečné shrnutí

Srovnávací tabulka:

Období	První republika	Druhá republika	Protectorát Čechy a Morava
Právní rámec	demokratický	přechodný	totalita, represe
Státní/úřední jazyk	jazyk československý	postupné oslabení pozice jazyka československého	čeština a němčina teoreticky, v praxi dominance němčiny
Práva menšin	zakotvena a chráněna, byť zcela jistě (zvláště pro jazykové menšiny) ne ideálně	omezována	likvidována
Právní jistoty	vysoká úroveň právní ochrany, dodržování zákonů	klesající	potlačeny
Školství, výuka	primárně výuka v československém jazyce, ale dle soudního okresu možná pluralita vyučujících jazyků	omezení češtiny	germanizace českého školství, navýšení vyučovacích hodin německého jazyka

Tato komparační analýza dokládá, že vývoj jazykového práva v českých zemích mezi lety 1918 a 1945 byl úzce spjat se změnami politických režimů a měl zásadní dopad na postavení jednotlivých jazykových skupin. Jazyk byl nejen prostředkem komunikace, ale především nástrojem politického boje, národní identity i útlaku.

ZÁVĚR

Jak jsem již uvedla v úvodu této diplomové práce, vývoj jazykového práva v českých zemích v období let 1918–1945 představuje významnou součást právních dějin, která odráží nejen proměny vnitrostátní legislativy, ale také hlubší politické, společenské a národnostní konflikty. Ve sledovaném období docházelo k výrazným posunům v právním postavení jednotlivých jazyků – češtiny, němčiny ale i dalších jazyků národnostních menšin, přičemž tyto změny byly úzce svázány s proměnami státní moci a ideologickými rámci daných režimů.

První ČSR (1918–1938) vytvořila na svou dobu relativně pokročilý právní rámec pro ochranu jazykových práv. Jazykový zákon z roku 1920 spolu s ústavou z téhož roku stanovil československý jazyk jako státní a oficiální a současně garantoval práva národnostním menšinám, zejména v oblastech s jejich významným zastoupením, tzv. značným zlomkem, obyvatel jiného jazyka. Tato úprava vycházela nejen z domácích politických snah, ale i z mezinárodních závazků (např. Saintgermainské smlouvy), které měly za cíl zajistit rovné zacházení s příslušníky jazykových menšin. Právní úprava se však v praxi často střetávala s politickým napětím, zejména ve vztahu k početné německé menšině. I přes to, že situace kolem národnostních menšin byla v první ČSR opravdu složitá, pozitivum spatřuji ve snaze o zakotvení minimálních záruk pro tyto jazykové menšiny. S ohledem na fakt, že první ČSR byla mnohonárodnostní stát je v mých očích téměř nemožné provést právní úpravu takovou, aby byly spokojeny všechny strany, a proto i když úprava zcela jistě nebyla ideální, je zásadní, že vůbec byla.

Období druhé republiky (1938–1939) přineslo zásadní zlom. V důsledku vnějšího tlaku a vnitřní nejistoty došlo k erozi jazykových práv garantovaných předchozím režimem. Postavení českého jazyka bylo oslabeno a stát činil značné ústupky požadavkům německé národnostní skupiny pod tlakem nacistického režimu.

Nejtemnější kapitolu vývoje představuje období Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945), kdy byla veškerá jazyková práva podřízena cílené germanizační politice okupační moci. Český jazyk ztratil jakoukoli formální ochranu a jeho užívání bylo systematicky omezováno. Jazykové právo zde již nesloužilo ochraně identity, ale bylo zneužíváno jako nástroj útlaku a asimilace.

Navzdory tomu se český národ nevzdal. V době nacistické okupace prokazoval odolnost, silnou národní identitu a nezlomnou vůli, což se zrcadlilo v odhodlání bránit svou kulturu a jazyk i za cenu obrovských obětí. Přetrvávající víra v to, že dokud nebude vzdán boj za českou řeč a kulturu, nemůže být zlomena ani existence českého národa, sehrála zásadní roli v uchování národní svébytnosti. Jazyk se tak stal nejen předmětem právní regulace, ale i symbolem odporu a přežití.

Z provedené analýzy tak vyplývá, že jazykové právo v českých zemích v letech 1918–1945 bylo citlivým ukazatelem vztahu mezi státní mocí a národnostní strukturou společnosti. Jazyk jako nástroj práva byl zároveň prostředkem vymezování národní identity, ale i nástrojem politického nátlaku a diskriminace. Práce tak potvrzuje, že právní rámec jazykových práv je vždy nutné hodnotit nejen z hlediska legislativní formy, ale i z hlediska skutečného výkonu práv a míry respektu k menšinovým skupinám.

Myslím si, že téma jazykových práv bude vždy aktuální, a to jak v právní, tak v politické rovině a věřím, že zkoumání historických přístupů, tak, jak jsem provedla v této práci já, může být přínosem i pro dnešní debaty o rovnosti, integraci a ochraně kulturní identity.

RESUMÉ

The development of language law in the Czech lands between 1918 and 1945 reflects not only changes in national legislation but also broader political, social, and ethnic dynamics. During this period, significant shifts occurred in the legal status of languages, especially Czech, German, and the languages of national minorities. These changes were closely tied to transformations in state authority and the prevailing ideological context.

The First Czechoslovak Republic (1918–1938) introduced a relatively advanced legal framework for the protection of linguistic rights. The Language Act of 1920, adopted alongside the Constitution, established Czechoslovak as the state language while guaranteeing minority rights in regions with a substantial non-Czechoslovak-speaking population. This legal regulation was influenced both by internal political considerations and international obligations, particularly the Treaty of Saint-Germain. In practice, however, tensions remained, particularly concerning the German minority.

The Second Czechoslovak Republic (1938–1939) marked a turning point. As a result of external pressures and internal instability, the language rights guaranteed under the First Republic began to erode. The position of the Czech language weakened, and the state made considerable concessions to the demands of the German-speaking population.

The most repressive period was during the Protectorate of Bohemia and Moravia (1939–1945), when language policy was subordinated to the Germanization efforts of the Nazi regime. Czech lost all formal protection, and its public use was increasingly restricted. Language law was no longer a means of protecting identity but a tool of oppression and forced assimilation.

Despite this, the Czech nation did not surrender. During the Nazi occupation, it demonstrated resilience, a strong sense of national identity, and unyielding willpower, most clearly seen in the determination to defend its culture and language—even at great personal cost. The prevailing belief that the survival of the Czech nation depended on preserving its language and culture played a fundamental role in maintaining national distinctiveness.

In this sense, language became not only a legal matter but also a symbol of resistance and survival.

This analysis confirms that language law in the Czech lands during the years 1918–1945 served as a sensitive indicator of the relationship between state power and the national composition of society. Language functioned not only as a means of communication but also as an instrument of national identity, political assertion, and at times, discrimination. Therefore, legal frameworks concerning language must be evaluated both in terms of their formal provisions and their practical implementation.

Given that the protection of linguistic rights remains a relevant issue even today—both legally and politically—understanding historical approaches to language law can offer valuable insights for contemporary debates on equality, integration, and the preservation of cultural identity.

Prohlášení o užití AI

Během přípravy této práce autorka použila ChatGPT 4.0 za účelem zlepšení čitelnosti a jazykové kvality rukopisu. Po použití tohoto nástroje autorka pečlivě zkontrolovala a upravila obsah podle potřeby a přebírá plnou odpovědnost za výsledný obsah práce.

Seznam použitých zdrojů

• Literatura (monografie):

BAUER, F. a kol. *Tisíc let česko-německých vztahů*. Praha, 1995.

BIMAN, S.; KŘEN, J. a BROKLOVÁ, E. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998.

BUREŠOVÁ, J. *Některé projevy vztahu Čechů k Podkarpatské Rusi v prvních letech existence Československé republiky*. Košice, 1997.

ČERVINKA, František: *Česká kultura a okupace*. Praha: Torst, 2002.

DEJMEK, J. *Československo: dějiny státu*. Praha: Libri, 2018.

DOLEŽAL, J. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: NFA, 1996.

FRAJDL, J. *Protektorát Čechy a Morava 1939-1945*. Moravská Třebová: Diatext, 1993.

HARTMANN, A. *Předpisy jazykového práva*. Praha: Československý Kompas, 1925.

CHALUPNÝ, V. *Československé jazykové právo se zřetelem k judikatuře nejvyššího správního soudu*. Praha, 1933.

KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Praha: Libri, 2003.

KRÁL, V. a FREMUND, K. *Chtěli nás vyhubit*. Praha: Naše vojsko, 1961.

KŘEN, J. *Konfliktní společenství Češi a Němci 1780–1918*. Praha, 2013.

MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: NUGA, 1995.

MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010.

MAREČKOVÁ, M. *České právní a ústavní dějiny: stručný přehled a dokumenty*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006.

MASARYK, T. G. *Cesta demokracie. I*. Praha, 1939.

PEJŠA, R. *Podkarpatská Rus v Československu 1919-1922: právní a politicko-společenské aspekty připojení Podkarpatské Rusi k Československu*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2016.

PETRÁŠ, R. *Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Praha, 2009.

RADA, I.; VANÍČEK, V.; ČORNEJ, P.; ČORNEJOVÁ, I. a BĚLINA, P. *Dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 1992.

RYCHLÍK, J.; RYCHLÍKOVÁ, M. *Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918-1946*. Praha: Vyšehrad, 2016.

SCHELLE, K. *Státní mechanismus meziválečného Československa*. Praha: Wolters Kluwer, 2019.

SCHELLE, K. *Československé dějiny státu a práva v dokumentech*. Brno, 1993.

SOBOTA, E. *Národnostní právo československé*. Brno: Barvič & Novotný, 1927.

URBAN, O. *Česká společnost 1848-1918*. Praha, 1982.

VALENTOVÁ, V.; LOJEK, A. *Prameny k dějinám československého práva 1918 – 1989*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2023.

VALENTOVÁ, V.; LOJEK, A. *Praktikum ke studiu českých a československých právních dějin*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2024.

VENCOVSKÝ, F. *Karel Kramář, život a dílo*. Praha: Všehrad, 1992.

VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K. a KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016.

VOJÁČEK, L.; TAUCHEN, J.; KOLUMBER, D. *České právní dějiny do roku 1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2024.

• **Časopisecká literatura:**

BROKLOVÁ, E. *Sté výročí vzniku první československé ústavy*. Praha, 2020.

DITTMANN, R. *Čeština a dějiny. Studie k moderní mluvnici češtiny*. Olomouc, 2013.

JAKL, T. *18. 11. 1919 - Generální statut Podkarpatské Rusi*. Praha, 2013.

JEMELKA, L. *Jazykové zásady první republiky*. Brno: In Universitas, 2003.

MILOTOVÁ, J. *Výsledky Heydrichovy správní reformy z pohledu okupačního aparátu*. Praha: Paginae Historiae, 1994.

MILOTOVÁ, J. *Personální aspekty tzv. Heydrichovy správní reformy*. Praha: Paginae Historiae, 1992.

MORIC, T. *Obchodně-politické vztahy Rakouska a Československa bezprostředně po válce (1918–1920)*. Praha: Národní archiv, 2024.

PAVLÍČEK, V. *Právnícké listy - Aktuálnost hodnot a tradic vzniku Československa*. Plzeň, 2017.

SOUKUPOVÁ, B. *JAZYKOVÝ ZÁKON (1920): Česká odplata, upevňování národního charakteru státu, hospodářsko-sociální pragmatismus, nebo kultivace tradice bilingvismu? K názorům české veřejnosti na významy státního jazyka*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2015.

ŠMEJKALOVÁ, M. *Výchova k vlastenectví, nebo nacistická indoktrinace? Výuka českého jazyka na středních školách Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 2010.

TAUCHEN, J. *K některým otázkám právní úpravy jazykového práva v první ČSR z německého pohledu*. Brno: Masarykova univerzita, 2008.

VELČOVSKÝ, V. *Ideologizace výuky němčiny za protektorátu*. Praha: Univerzita Karlova, 2016.

VESELÝ, F. *Jazykový zákon*. Praha: Čas, 1920.

VLČEK, L. *Němci v Protektorátu Čechy a Morava v prvních měsících okupace*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012.

- **Tisk**

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1941.

- **Prameny:**

Právní předpisy

Nejvyšší patent z 25. dubna 1848, Ústavní listina rakouského císařství.

Základní zákon státní č. 142/1867 ř.z., o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených.

Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého.

Zákon č. 37/1918 Sb., o prozatímní ústavě.

Narizení č. 101/1918 Sb. veškerého ministerstva z 28.12.1918 o přísaze státních úředníků, úředníků podniků a zřízenců.

Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky.

Mírová smlouva č. 507/1921 Sb., mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Rakouskem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919.

Smlouva č. 508/1921 Sb., mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919.

Zákon č. 122/1920 Sb., jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé.

Vládní narizení č. 17/1926 Sb., ze dne 3. února 1926, jímž se provádí ústavní zákon jazykový pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy.

Vládní narizení č. 229/1928 Sb, ze dne 29. prosince 1928, kterým se upravuje užívání jazyků pro zemská a okresní zastupitelstva a zemské a okresní výbory, zřízené podle zákona ze dne 14. července 1927, č. 125 Sb. z. a n., o organizaci politické správy.

Dekret státního prezidenta č. 83/1940 Sb. z 8.3.1940 o slibu členů vlády, veřejných zaměstnanců a jiných orgánů veřejné správy.

Judikatura

Usnesení NSS ze dne 19. 3. 1919, č. 73/18. Dostupný z ASPI: ID JUD16446CZ.

Nález NSS ze dne 29. 3. 1921, č. 13297/20. Dostupný z ASPI: ID JUD16422CZ.

Zápisy schůze NS

Zápis 125. schůze Národního shromáždění ze dne 27. 2. 1920.

Zápis 126. schůze Národního shromáždění ze dne 28. 2. 1920.

• Kvalifikační práce:

KRÝLOVÁ, Z. *Protektorát Čechy a Morava : právo nástroj nacistické expanze*. Praha, 2014. Rigorózní práce. Západočeská univerzita v Plzni, Katedra právních dějin.

• Elektronické zdroje

BROKLOVÁ, E. *Sté výročí vzniku první československé ústavy*. Praha, 2020. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2020/2/PRAVNIK_2_2020_TEXT_85-204.pdf.

DITTMANN, R. *Čeština a dějiny. Studie k moderní mluvnici češtiny*. Olomouc, 2013. Dostupné z: <https://sites.ff.cuni.cz/ucjtk/wp-content/uploads/sites/57/2015/11/Cesky-jazyk-za-protektor%C3%A1tu.pdf>.

JEMELKA, L. *Jazykové zásady první republiky*. Brno: In Universitas, 2003. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/universitas/article/download/1786/1413/1858>.

KRÝLOVÁ, Z. *Protektorát Čechy a Morava : právo nástroj nacistické expanze*. Praha, 2014. Rigorózní práce. Západočeská univerzita v Plzni, Katedra právních dějin. Dostupné z: <https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/handle/11025/3231/Diplomova%20prace.pdf?sequence=1>.

MILOTOVÁ, J. *Výsledky Heydrichovy správní reformy z pohledu okupačního aparátu*. Praha: Paginae Historiae, 1994. Dostupné z: https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2024/06/PH_02_1994_Milotova.pdf.

MILOTOVÁ, J. *Personální aspekty tzv. Heydrichovy správní reformy*. Praha: Paginae Historiae, 1992. Dostupné z: https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2024/06/PH_01_1993_Milotova.pdf.

MORIC, T. *Obchodně-politické vztahy Rakouska a Československa bezprostředně po válce (1918–1920)*. Praha: Národní archiv, 2024. Dostupné z: https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2024/03/PH_30_1_2022_Moric_434-453.pdf?utm_source=chatgpt.com.

NEWERKLA S. M. *Germanismy v českém lexiku*. Brno: CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017. Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/GERMANISMY%20V%20%C4%8CESK%C3%89M%20LEXIKU#bibitem43>.

PAVLÍČEK, V. *Právnícké listy - Aktuálnost hodnot a tradic vzniku Československa*. Plzeň, 2017. Dostupné z: https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/11025/34545/1/Pravnicke_listy_01_17-05-Aktualnost-hodnot-a-tradic-vzniku-Ceskoslovenska.pdf.

SOUKUPOVÁ, B. *JAZYKOVÝ ZÁKON (1920): Česká odplata, upevňování národního charakteru státu, hospodářsko-sociální pragmatismus, nebo kultivace tradice bilingvismu? K názorům české veřejnosti na významy státního jazyka*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2015. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/2263/Iurid_4_2015_03_Soukupova.pdf.

ŠMEJKALOVÁ, M. *Výchova k vlastenectví, nebo nacistická indoktrinace? Výuka českého jazyka na středních školách Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 2010. Dostupné z: <https://sd.usd.cas.cz/pdfs/sod/2010/01/04.pdf>.

TAUCHEN, J. *K některým otázkám právní úpravy jazykového práva v první ČSR z německého pohledu*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/SBORNIK.pdf>.

VELČOVSKÝ, V. *Ideologizace výuky němčiny za protektorátu*. Praha: Univerzita Karlova, 2016. Dostupné z: <https://e-pedagogium.upol.cz/pdfs/epd/2016/03/05.pdf>.

VESELÝ, F. *Jazykový zákon*. Praha: Čas, 1920. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/sborniky/valecny-prozitek/vlcek-lukas.pdf>.

JAKL, T. *18. 11. 1919 - Generální statut Podkarpatské Rusi*. Praha, 2013. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/18-11-1919-generalni-statut-podkarpatske-rusi/>

VLČEK, L. *Němci v Protektorátu Čechy a Morava v prvních měsících okupace*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/sborniky/valecny-prozitek/vlcek-lukas.pdf>.

Základní zákon státní č. 142/1867 ř.z., o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/79129/1/2/zakon-c-142-1867-rz-o-obecných-právech-občanů-státních-v-královstvích-a-zemích-v-radě-říšské-zastoupených/zakon-c-142-1867-rz-o-obecných-právech-občanů-státních-v-královstvích-a-zemích-v-radě-říšské-zastoupených>.

Nejvyšší patent z 25. dubna 1848, Ústavní listina rakouského císařství. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1422/jaro2015/MP201Zk/um/web/doc/19-stoleti/Pillersdorfova_ustava_1848.pdf.

Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/797/1/2/zakon-c-11-1918-sb->

[o-zrizeni-samostatneho-statu-ceskoslovenskeho/zakon-c-11-1918-sb-o-zrizeni-samostatneho-statu-ceskoslovenskeho?vtextu=#](https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html).

Zákon č. 37/1918 Sb., o prozatímní ústavě. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html.

Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1702/1/2/zakon-c-121-1920-sb-kterym-se-uvozuje-ustavni-listina-ceskoslovenske-republiky/zakon-c-121-1920-sb-kterym-se-uvozuje-ustavni-listina-ceskoslovenske-republiky>.

Mírová smlouva č. 507/1921 Sb., mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Rakouskem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919. Dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyv6njqg4wta>.

Smlouva č. 508/1921 Sb., mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/2789/0/2/smlouva-c-508-1921-sb-mezi-celnymi-mocnostmi-spojenymi-i-sdruzenymi-a-ceskoslovenskem-podepsana-v-saint-germain-en-laye-dne-10-zari-1919/smlouva-c-508-1921-sb-mezi-celnymi-mocnostmi-spojenymi-i-sdruzenymi-a-ceskoslovenskem-podepsana-v-saint-germain-en-laye-dne-10-zari-1919>.

Zákon č. 122/1920 Sb., jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1703/0/2/zakon-c-122-1920-sb-podle-129-ustavni-listiny-jimz-se-stanovi-zasady-jazykoveho-prava-v-republice-ceskoslovenske/zakon-c-122-1920-sb-podle-129-ustavni-listiny-jimz-se-stanovi-zasady-jazykoveho-prava-v-republice-ceskoslovenske>.

Vládní nařízení č. 17/1926 Sb., ze dne 3. února 1926, jímž se provádí ústavní zákon jazykový pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/4091/0/2/vladni-narizeni-c-17-1926-sb-jimz-se-provadi-ustavni-zakon-jazykovy-pro-obor-ministerstva-vnitra-spravedlnosti-financi-prumyslu-obchodu-a-zivnosti-verejnych-praci-a-verejneho-zdravotnictvi-a-telesne-vychovy-pro-verejne-korporace-podlehajicim-temto-ministerstvom-v-republice-ceskoslovenske-jakoz-i-pro-urady-mistni-samospravy/vladni-narizeni-c-17-1926-sb-jimz-se-provadi-ustavni-zakon-jazykovy-pro-obor-ministerstva-vnitra-spravedlnosti-financi-prumyslu-obchodu-a-zivnosti-verejnych-praci-a-verejneho-zdravotnictvi-a-telesne-vychovy-pro-verejne-korporace-podlehajicim-temto-ministerstvom-v-republice-ceskoslovenske-jakoz-i-pro-urady-mistni-samospravy>.

Vládní nařízení č. 229/1928 Sb, ze dne 29. prosince 1928, kterým se upravuje užívání jazyků pro zemská a okresní zastupitelstva a zemské a okresní výbory, zřízené podle zákona ze dne 14. července 1927, č. 125 Sb. z. a n., o organisaci politické správy. Dostupné

z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/4752/1/2/vladni-narizeni-c-229-1928-sb-kterym-se-upravuje-uzivani-jazyku-pro-zemska-a-okresni-zastupitelstva-a-zemske-a-okresni-vybory-zrizene-podle-zakona-ze-dne-14-cervence-1927-c-125-sb-z-a-n-o-organisaci-politicke-spravy/vladni-narizeni-c-229-1928-sb-kterym-se-upravuje-uzivani-jazyku-pro-zemska-a-okresni-zastupitelstva-a-zemske-a-okresni-vybory-zrizene-podle-zakona-ze-dne-14-cervence-1927-c-125-sb-z-a-n-o-organisaci-politicke-spravy>.

Zápis 125. schůze Národního shromáždění ze dne 27. 2. 1920. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/125schuz/s125001.htm>.

Zápis 126. schůze Národního shromáždění ze dne 28. 2. 1920. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/126schuz/s126001.htm>.

Sudetoněmecká strana: Grundplanung O.A. z léta 1938. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/dokument/sudetonemecka-strana-grundplanung-1938>.

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1941. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:eb6b0c30-6ae1-11dd-bd2c-000d606f5dc6?page=uuid:4ac6ee79-54da-4553-b289-b8920d4be6d2>.

Dekret státního prezidenta č. 83/1940 Sb. z 8.3.1940 o slibu členů vlády, veřejných zaměstnanců a jiných orgánů veřejné správy. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/8422/1/2/dekret-c-83-1940-sb-o-slibu-clenu-vlady-verejnych-zamestnancu-a-jinych-organu-verejne-spravy/dekret-c-83-1940-sb-o-slibu-clenu-vlady-verejnych-zamestnancu-a-jinych-organu-verejne-spravy>.

Nářízení č. 101/1918 Sb. veškerého ministerstva z 28.12.1918 o přísaze státních úředníků, úředníků podniků a zřízenců. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/888/0/2/narizeni-c-101-1918-sb-o-prisaze-statnich-uredniku-uredniku-podniku-a-zrizencu>

Československý jazyk a jazykový zákon. Dostupné z: <https://www.moravskynarod.cz/ceskoslovensky-jazyk-a-jazykovy-zakon/>.